Regeringens proposition 1987/88: 135

om åtgärder mot unga lagöverträdare

Prop.
1987/88: 135

Regeringen föreslår riksdagen att anta de förslag som har tagits upp i bifogade utdrag ur regeringsprotokollet den 10 mars 1988.

På regeringens vägnar

Ingvar Carlsson

Anna-Greta Leijon

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen föreslås åtgärder som skall medverka till att ungdomar som begår brott möter en snabbare och mera markerad reaktion från samhällets sida. Förslagen berör främst lagen (1964: 167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare (LUL). Förslagen utgår från förutsättningen att unga lagöverträdare även i fortsättningen i allmänhet inte skall åtalas utan i stället efter beslut om åtalsunderlåtelse bli föremål för åtgärder inom socialtjänsten.

Av en ung lagöverträdare som får åtalsunderlåtelse skall enligt förslaget uttryckligen krävas att han skall leva skötsamt. I LUL skrivs in att återfall i brott kan leda till att åtalsunderlåtelsen återkallas och att den unge ställs inför domstol.

För att ge möjligheter till en snabbare reaktion på brottet får åklagaren vidgade möjligheter att utfärda strafföreläggande.

Enligt förslaget ställs också ökade krav på att unga lagöverträdare i mån av förmåga medverkar till att ställa till rätta efter brottet. Polisen föreslås få en uttrycklig rätt att anmoda unga lagöverträdare att ställa till rätta. När åklagaren överväger frågan om åtalsunderlåtelse skall han väga in om den unge har visat vilja att göra rätt för sig. Om det går till åtal och rättegång och domstolen i sin dom beslutar att en ung lagöverträdare skall överlämnas till vård enligt socialtjänsten får domstolen föreskriva att den unge skall avhjälpa eller begränsa skada som orsakats av brottet.

Vårdnadshavaren skall normalt omedelbart underrättas, när någon som är mellan 15 och 18 år är skäligen misstänkt för brott.

För att öka snabbheten i mål mot unga föreslås nya regler om att socialnämndens yttrande till åklagaren eller domstolen i sådana mål nor-

malt skall avges inom en viss kortare tid. I en särskild försöksverksamhet skall prövas möjligheterna att få en snabbare handläggning genom ett bättre samarbete mellan myndigheterna.

De nya reglerna föreslås träda i kraft den 1 juli 1988.

Lagförslagen i denna proposition har granskats av lagrådet. Propositionen innehåller därför tre huvuddelar: lagrådsremissen (s. 9), lagrådets yttrande (s. 45) och föredragande statsrådets ställningstagande till lagrådets synpunkter (s. 47).

Den som vill ta del av samtliga skäl för lagförslagen måste därför läsa alla tre delarna.

Propositionens lagförslag

1 Förslag till
Lag om ändring i rättegångsbalken

Härigenom föreskrivs att 48 kap. 4 § rättegångsbalken skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse | *Föreslagen lydelse*

48 kap.

4 §[1]

Strafföreläggande får utfärdas beträffande brott, för vilket ej stadgas svårare straff än böter, dock ej normerade böter, och beträffande brott, för vilket stadgas dagsböter eller fängelse i högst sex månader. Om dagsböter skall användas som påföljd för brottet, får dock strafföreläggande utfärdas endast när brottet ensamt eller tillsammans med annat sådant brott som nu har nämnts förskyller högst etthundra dagsböter.

Det finns särskilda bestämmelser om strafföreläggande för brott som har begåtts av någon som är under arton år.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1988.

[1] Senaste lydelse 1982:1123.

2 Förslag till
Lag om ändring i brottsbalken

Härigenom föreskrivs att 31 kap. 1 § brottsbalken skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse | *Föreslagen lydelse*

31 kap.

1 §[1]

Kan den som är under tjugoett år och som begått brottslig gärning bli föremål för vård eller annan åtgärd enligt socialtjänstlagen (1980:620) eller lagen (1980:621) med särskilda bestämmelser om vård av unga får rätten överlämna åt socialnämnden att föranstalta om erforderlig *vård inom socialtjänsten*.

Om det anses påkallat för den dömdes tillrättaförande eller av hänsyn till allmän laglydnad, får jämte överlämnande till vård inom socialtjänsten dömas till dagsböter, högst etthundraåttio, vare sig böter har föreskrivits för brottet eller ej.

Om skada på egendom har uppkommit genom brottet och det bedöms vara ägnat att främja den dömdes anpassning i samhället, får rätten, i samband med överlämnande enligt första stycket, föreskriva att den dömde på tid och sätt som anges i domen skall biträda den skadelidande med visst arbete, som syftar till att avhjälpa eller begränsa skadan eller som annars i belysning av brottets och skadans art framstår som lämpligt. Sådan föreskrift får meddelas endast med den skadelidandes samtycke.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1988.

[1] Senaste lydelse 1985:397. I prop. 1987/88:120 har lagts fram förslag till ändrad lydelse.

3 Förslag till
Lag om ändring i lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare

Härigenom föreskrivs i fråga om lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare

dels att 1, 3, 5 och 12 §§ skall ha följande lydelse,

dels att i lagen skall införas tre nya paragrafer, 6 a, 6 b och 6 c §§, med följande lydelse.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
1 §[1]	
Om någon har begått ett brott innan han fyllt arton år, får åklagaren, *utöver vad som följer av 20 kap. 7 § rättegångsbalken*, besluta att underlåta åtal enligt *följande bestämmelser* (åtalsunderlåtelse).	Om någon har begått ett brott innan han fyllt arton år, får åklagaren besluta att underlåta åtal enligt *bestämmelserna i denna lag* (åtalsunderlåtelse).

Åtalsunderlåtelse får beslutas, om den underårige blir föremål för sådan åtgärd som anges nedan och det med skäl kan antas att därigenom vidtas vad som är lämpligast för den underårige:

1. vård eller annan åtgärd enligt socialtjänstlagen (1980:620),
2. vård eller annan åtgärd enligt lagen (1980:621) med särskilda bestämmelser om vård av unga, eller
3. annan åtgärd som innebär att den underårige får hjälp eller stöd.

Åtalsunderlåtelse får också beslutas, om det är uppenbart att brottet har skett av okynne eller förhastande.

	Vid bedömningen av om åtalsunderlåtelse skall meddelas skall åklagaren utöver vad som följer av andra och tredje styckena särskilt beakta den underåriges vilja att ersätta målsäganden för skada som uppkommit genom brottet eller att avhjälpa eller begränsa skadan.
Åtalsunderlåtelse får *dock* inte beslutas, om något väsentligt allmänt eller enskilt intresse därigenom åsidosätts.	Åtalsunderlåtelse får inte beslutas, om något väsentligt allmänt eller enskilt intresse därigenom åsidosätts.
	Utöver vad som nu har sagts kan åtalsunderlåtelse meddelas enligt 20 kap. 7 § rättegångsbalken.

I fråga om åtalsunderlåtelse sedan åtal har väckts tillämpas 20 kap. 7 a § rättegångsbalken.

3 §[2]

Om det finns skälig anledning till åtalsunderlåtelse enligt denna lag, skall åklagaren innan han beslutar i ärendet inhämta yttrande från socialnämnden i den kommun som enligt socialtjänstlagen (1980:620) har ansvaret för

[1] Senaste lydelse 1985:398.
[2] Senaste lydelse 1981:1286.

den underårige. Yttrandet skall avse frågan om nämnden har vidtagit eller avser att vidta någon åtgärd beträffande den underårige och om en sådan åtgärd enligt nämndens mening är den lämpligaste för honom.

Nämndens yttrande skall, om åklagaren begär det eller nämnden finner det erforderligt, även innefatta redogörelse för den underåriges personliga utveckling samt hans vandel och levnadsomständigheter i övrigt.

Det åligger nämnden att avgiva sitt yttrande skyndsamt.

Nämnden skall avge sitt yttrande skyndsamt. *Yttrandet skall avges inom två veckor från den dag då begäran om yttrande kom in till nämnden, om inte längre tid är nödvändig med hänsyn till ärendets beskaffenhet. Har yttrande inte avgetts inom fyra veckor, skall åklagaren genast underrättas om orsaken till dröjsmålet.*

Åklagaren får utan att socialnämndens yttrande inhämtats besluta om åtalsunderlåtelse,

1. om brottet är ringa, eller
2. om det är uppenbart att förutsättningar för åtalsunderlåtelse föreligger.

Nämnden skall även utan samband med yttrande lämna åklagaren de upplysningar som denne begär i fråga om den underårige.

5 §[3]

Den som får åtalsunderlåtelse enligt 1 § skall iaktta skötsamhet.

Ett beslut om åtalsunderlåtelse får återkallas, om särskilda omständigheter föranleder det.

Ett beslut om åtalsunderlåtelse får återkallas, om särskilda omständigheter föranleder det. *Vid bedömningen av om återkallelse skall ske skall särskilt beaktas om den underårige har återfallit i brott inom sex månader från beslutet om åtalsunderlåtelse.*

6 a §

Åklagaren får, utan hinder av de begränsningar som gäller enligt 48 kap. 4 § första stycket första meningen rättegångsbalken, utfärda strafföreläggande för brott som begåtts av någon som ej fyllt arton år, om det kan antas att den underårige, om åtal väckts, skulle ha dömts endast till böter. Därvid skall åklagaren beakta de särskilda regler enligt vilka rätten kan döma till lindrigare straff än vad som är föreskrivet för brottet.

[3] Senaste lydelse 1985: 14.

Nuvarande lydelse | *Föreslagen lydelse*

6 b §

En polisman får anmoda den som har eller kan antas ha fyllt femton men inte arton år att så snart som möjligt vidta åtgärder för att avhjälpa eller begränsa skada på grund av brott, om den underårige erkänt brottet eller om det annars med hänsyn till omständigheterna är uppenbart att han begått brottet. Anmodan får dock ske endast om det är lämpligt med hänsyn till omständigheterna. Om det inte är uppenbart obehövligt, skall målsägandens samtycke inhämtas innan anmodan sker.

6 c §

Om någon som inte fyllt arton år är skäligen misstänkt för brott, skall vårdnadshavaren omedelbart underrättas, om det inte finns särskilda skäl mot det.

12 §

Mål mot den som ej fyllt tjugoett år skall alltid behandlas skyndsamt.

Väckes allmänt åtal mot den som *ej* fyllt *aderton* år för brott, för vilket är *stadgat* fängelse i mer än ett år, *skola, ändå att han ej är häktad,* de tidsfrister *iakttagas* som *äro* föreskrivna för *åtgärd* i mål vari den tilltalade är häktad. I stället för den tid *av* en vecka, som i 45 kap. 14 § rättegångsbalken är föreskriven för hållande av huvudförhandling, skall *dock* gälla en tid *av* två veckor.

Väcks allmänt åtal mot den som *inte* fyllt *arton* år för *ett* brott, för vilket är *föreskrivet* fängelse i mer än ett år, *skall* de tidsfrister *iakttas* som *är* föreskrivna för *åtgärder* i mål vari den tilltalade är häktad. I stället för den tid *om* en vecka, som i 45 kap. 14 § rättegångsbalken är föreskriven för hållande av huvudförhandling, skall gälla en tid *om* två veckor.

Inhämtar rätten yttrande från socialnämnden enligt 9 § tredje stycket, skall nämnden yttra sig inom sådan tid att rätten kan hålla huvudförhandling enligt reglerna i andra stycket. Om ärendets beskaffenhet föranleder det, får dock yttrandet med rättens medgivande avges senare.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1988.

4 Förslag till
Lag om ändring i sekretesslagen (1980:100)

Härigenom föreskrivs att 9 kap. 17 § sekretesslagen (1980:100)[1] skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse | *Föreslagen lydelse*

9 kap.

17 §

Sekretess gäller, om inte annat följer av 18 §, i

1. utredning enligt bestämmelserna om förundersökning i brottmål,

2. angelägenhet, som avser användning av tvångsmedel i sådant mål eller i annan verksamhet för att förebygga brott eller som avser sådan personalkontroll som enligt särskilda bestämmelser sker i fråga om tjänster av betydelse för rikets säkerhet,

3. åklagarmyndighets, polismyndighets eller tullmyndighets verksamhet i övrigt för att förebygga, uppdaga, utreda eller beivra brott

för uppgift om enskilds personliga eller ekonomiska förhållanden, om det kan antas att den enskilde eller någon honom närstående lider skada eller men om uppgiften röjs.

Sekretess gäller i verksamhet, som avses i första stycket, för anmälan eller utsaga från enskild, om det kan antas att fara uppkommer för att någon utsätts för våld eller annat allvarligt men om uppgiften röjs.

Utan hinder av sekretessen får uppgift lämnas till enskild enligt vad som föreskrivs i den särskilda lagstiftningen om unga lagöverträdare.

I fråga om uppgift i allmän handling gäller sekretessen i högst sjuttio år.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1988.

[1] Lagen omtryckt 1988:9.

Utdrag ur protokoll vid regeringssammanträde den 11 februari 1988

Närvarande: statsministern Carlsson, ordförande, och statsråden Feldt, Sigurdsen, Gustafsson, Leijon, Hjelm-Wallén, Peterson, Gradin, Dahl, R. Carlsson, Hellström, Johansson, Hulterström, G. Andersson, Lönnqvist, Thalén

Föredragande: statsrådet Leijon

Lagrådsremiss om åtgärder mot unga lagöverträdare

1 Inledning

Frågan om vilka åtgärder som bör vidtas mot ungdomsbrottsligheten står så gott som alltid i fokus i den kriminalpolitiska debatten. Även om den dramatiska ökning av ungdomsbrottsligheten som ägde rum mellan andra världskrigets slut och 1970-talet numera har planat ut, kan det konstateras att ungdomar begår brott i en utsträckning som inte är acceptabel och som kräver kraftfulla motåtgärder från samhället.

Ungdomsbrottsligheten måste angripas på bred front. När det gäller åtgärder som faller inom justitiedepartementets ansvarsområde finns i 1988 års budgetproposition (prop. 1987/88:100 bil. 4, s. 28, och bil. 11 s. 132) en redogörelse för flera redan föreslagna eller planerade reformer som kan få betydelse för att motverka ungdomsbrottsligheten. Jag skall här bara nämna förslagen om kriminalisering av konsumtion av narkotika (prop. 1987/88:71), om s. k. knivförbud och om åtgärder mot klottret.

Det är viktigt att ungdomar som begått brott möts av en snabb och entydig reaktion från samhällets sida. Samhället måste i de ungas eget intresse markera att brottslighet – och det gäller även brott av till synes mindre allvarligt slag – är något som inte tolereras.

Jag vill med detta inte ha sagt att man generellt bör gå över till ett system med strängare påföljder för unga lagöverträdare. I fråga om ungdomar som har uppnått straffmyndighetsåldern 15 år råder det sedan länge en bred enighet om att de skall särbehandlas i straffrättsligt och straffprocessuellt hänseende. Framför allt gäller detta ungdomar mellan 15 och 18 år. Den bakomliggande tanken är att straffmyndighetsåldern inte skall medföra en abrupt övergång till vuxenvärlden. Detta kommer bl. a. till uttryck på det sättet att brott som förövas i åldern 15–18 år i betydligt mera begränsad utsträckning än brott som begås av äldre personer skall bli föremål för domstolsprövning och åtgärder inom kriminalvårdens ram. Principen är i stället att de unga skall uppmärksammas av de sociala myndigheterna, som på olika sätt skall ge råd och stöd eller ingripa med åtgärder enligt den sociala lagstiftningen. Ett uttryck för en sådan särbehandling är de regler

som finns i lagen (1964: 167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare (LUL).

Det torde inte råda några delade meningar om att dessa grundläggande värderingar alltjämt är bärande. Någon omfördelning av ansvaret mellan kriminalvården och socialtjänsten när det gäller de unga lagöverträdarna bör således inte komma i fråga. Därmed är inte sagt att man inte kan förbättra påföljdssystemet på enskilda punkter. Jag tänker då bl. a. på frågan om att införa någon form av samhällstjänst för de unga lagöverträdarna. Den tanken avser jag att återkomma till i ett senare sammanhang.

Även om man också i fortsättningen bör hålla fast vid principen om en särbehandling av de unga lagöverträdarna i enlighet med LUL:s regler, är det viktigt att reglerna är i alla hänseenden ändamålsenligt utformade och att den unge snabbt bringas till insikt om det förkastliga i det brottsliga beteendet. Dessa frågor har, såvitt rör ungdomar mellan 15 och 18 år, behandlats i den år 1987 inom justitiedepartementet upprättade promemorian (Ds Ju 1987: 11) Ändrade regler om åtalsunderlåtelse för unga lagöverträdare, m. m. Jag avser nu att ta upp de frågor som behandlats i promemorian.

Promemorian har remissbehandlats. Yttranden har avgetts av riksdagens ombudsmän (justitieombudsmannen Wigelius), justitiekanslern, riksåklagaren (RÅ), domstolsverket, rikspolisstyrelsen, brottsförebyggande rådet (BRÅ), socialstyrelsen, Svea hovrätt, Göteborgs tingsrätt, Helsingborgs tingsrätt, Gävle tingsrätt, åklagarmyndigheterna i Göteborg, Helsingborg, Västerås, Gävle och Umeå, polismyndigheterna i samma orter, Sveriges domareförbund, Sveriges advokatsamfund, Göteborgs kommun, Helsingborgs kommun, Västerås kommun, Gävle kommun, Umeå kommun, föreningen Sveriges åklagare, föreningen Sveriges statsåklagare, Svenska polisförbundet, föreningen Sveriges polischefer, föreningen Sveriges länspolischefer, föreningen Sveriges socialchefer, övervakares och kontaktpersoners riksförbund, juridiska fakultetsstyrelsens forskningsnämnd vid Lunds universitet, landsorganisationen i Sverige (LO), Svenska arbetsgivareföreningen (SAF), Svenska kommunförbundet och Svenska skyddsförbundet.

RÅ har bifogat yttranden från regionåklagarmyndigheterna i Karlstad, Härnösand och Malmö samt åklagarmyndigheten i Stockholm. Tjänstemännens Centralorganisation (TCO) har utan eget ställningstagande överlämnat det yttrande som Svenska polisförbundet avgett som remissvar. Centralorganisationen SACO/SR har som sitt yttrande hänvisat till ett yttrande som till SACO/SR avgetts av JUSEK. Statens ungdomsråd har förklarat sig avstå från att lämna synpunkter på promemorian.

Till protokollet i detta ärende bör fogas dels en sammanfattning av promemorian som *bilaga 1*, dels promemorians lagförslag som *bilaga 2*.

En sammanställning av remissyttrandena har upprättats inom justitiedepartementet och finns tillgänglig i lagstiftningsärendet (dnr 87-1840).

2 Allmän motivering

2.1 Gällande rätt

Som jag inledningsvis nämnde är det en sedan länge godtagen princip att unga lagöverträdare så långt möjligt inte skall ställas inför domstol och bli föremål för åtgärder inom kriminalvårdens ram. Det är i stället i första hand de sociala myndigheterna som skall vidta åtgärder beträffande ungdomar som begår brott. Tanken är att åtal skall kunna underlåtas, om man kan åstadkomma lika goda eller bättre behandlingsmöjligheter för en ung lagöverträdare utan att åtal väcks.

Ungdomar mellan 15 och 18 år som begår brott får i stor utsträckning *åtalsunderlåtelse* enligt LUL. Den grundläggande regeln om åtalsunderlåtelse för unga lagöverträdare finns i 1 § LUL. Man kan urskilja två huvudfall då åtalsunderlåtelse kommer i fråga, nämligen dels det fallet att den unge i första hand blir föremål för *åtgärder från de sociala myndigheterna* och att de åtgärder som sålunda kommer till stånd bedöms som lämpligare än lagföring, dels det fallet att den unge har begått brottet av *okynne eller förhastande*.

Insatser som grundas på socialtjänstlagens (1980:620) bestämmelser bygger på frivillighet. Sådana insatser förutsätter alltså den unges egen medverkan. De sociala myndigheterna har emellertid också möjlighet att tillgripa vård eller åtgärder enligt lagen (1980:621) med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU). LVU innehåller bestämmelser bl. a. om tvångsomhändertagande av unga och om andra, mindre ingripande åtgärder som kan vidtas utan den unges samtycke. På detta område pågår ett reformarbete, som jag strax återkommer till.

Lagtekniskt är bestämmelsen i 1 § LUL om åtalsunderlåtelse subsidiär till de allmänna reglerna om åtalsunderlåtelse i 20 kap. 7 § rättegångsbalken (RB). Detta innebär att åklagaren i första hand skall pröva om en åtalsunderlåtelse kan meddelas enligt de allmänna reglerna i 20 kap. RB och i andra hand enligt den särskilda lagstiftning som avser unga lagöverträdare.

Många gånger är det en förutsättning för åtalsunderlåtelse att den unge blir föremål för insatser inom socialtjänsten. Åtalsunderlåtelse kan emellertid också meddelas, om den unge på annat sätt blir föremål för åtgärder som innebär att han får hjälp eller stöd, exempelvis genom anhöriga. Vidare får, som jag tidigare har nämnt, åtalsunderlåtelse enligt LUL beslutas om den unge uppenbarligen har begått brottet av okynne eller förhastande. Detta tar i första hand sikte på brottsliga gärningar som begås av en tillfällighet och som kan ses som ett utslag av ungdomligt oförstånd.

Innan åklagaren tar ställning till frågan om åtalsunderlåtelse skall han i allmänhet inhämta yttrande från de sociala myndigheterna. Jag återkommer strax till detta.

Generellt gäller den begränsningen enligt 1 § LUL att åtalsunderlåtelse inte får beslutas, om något väsentligt allmänt eller enskilt intresse därigenom åsidosätts. Några av de faktorer som åklagaren har att väga in i sin bedömning är brottets svårhetsgrad, omständigheterna kring brottet samt behovet av att klarlägga skuldfrågan, fastställa skadeståndsskyldighet eller

besluta om förverkande. Åklagaren skall vidare pröva om den åtgärd som vidtas är den lämpligaste för den unge.

Ett särskilt skäl för att väcka åtal kan vara att åklagaren anser att den unge, vid sidan av åtgärder som vidtas inom socialtjänsten, bör få ett bötesstraff. Det är nämligen enligt gällande lagstiftning inte möjligt att kombinera en åtalsunderlåtelse med ett strafföreläggande på böter för samma brott.

Beslut om åtalsunderlåtelse kan *återkallas* om särskilda omständigheter föranleder det (5 § LUL). Även sådana beslut fattas av åklagare. Bedömningen skall ske med utgångspunkt i de förhållanden som råder när frågan om återkallelse aktualiseras.

Frågor om åtalsunderlåtelse enligt 1 § LUL skall handläggas *skyndsamt*. Om åtalsunderlåtelse inte meddelas, skall åtal väckas utan dröjsmål (2 § LUL).

Innan åklagaren beslutar om åtalsunderlåtelse skall han, som jag nyss nämnde, som regel inhämta *yttrande från de sociala myndigheterna* angående den unge. Yttrandet skall avges av socialnämnden i den kommun som enligt socialtjänstlagen har ansvaret för den unge. Det skall avse frågan om nämnden har vidtagit eller avser att vidta någon åtgärd beträffande den underårige och om en sådan åtgärd är den lämpligaste för honom. Nämnden skall avge sitt yttrande *skyndsamt*. Om brottet är ringa eller om det är uppenbart att det föreligger förutsättningar för åtalsunderlåtelse, kan åklagaren besluta om åtalsunderlåtelse utan att inhämta nämndens yttrande. Om åklagaren anser att det brister i förutsättningarna för åtalsunderlåtelse och avser att i stället väcka åtal, behövs inte heller något yttrande. Det blir då i stället domstolen som får inhämta yttrande eller föranstalta om annan personutredning. Nämnden är skyldig att även utan samband med yttrande lämna åklagaren de upplysningar som han begär angående den underårige (3 § LUL).

I 6 § LUL finns en särskild *åtalsprövningsregel* som tar sikte på ungdomar som har omhändertagits med stöd av LVU. Om någon, som har intagits i ett sådant hem som avses i 12 § LVU, misstänks för att ha begått brott innan vården vid hemmet har avslutats, skall åklagaren pröva om åtal för brottet lämpligen bör ske.

Det finns bestämmelser om hur *rättegången* skall genomföras för att bli så skonsam som möjligt för de ungdomar som åtalas (se bl. a. 8–10 §§ LUL).

Den som är under 18 år får *häktas* endast om det finns synnerliga skäl för en sådan åtgärd.

Enligt 12 § LUL skall domstolarna alltid handlägga mål mot den som inte har fyllt 21 år *skyndsamt*. Om allmänt åtal väcks mot någon som inte har fyllt 18 år för ett brott, för vilket är föreskrivet fängelse i mer än ett år, gäller i princip samma tidsfrister för domstolens handläggning som i mål mot häktade. Fristen för att hålla huvudförhandling är emellertid två veckor från det att åtal väcktes i stället för en vecka.

När det gäller *valet av påföljd* finns det också särregler för unga lagöverträdare. Kan den som är under 21 år bli föremål för vård eller annan åtgärd enligt socialtjänstlagen eller LVU får rätten enligt 31 kap. 1 § brottsbalken

(BrB) överlämna åt socialnämnden att föranstalta om vård inom socialtjänsten. Den som är under 18 år får dömas till skyddstillsyn endast om den påföljden befinns lämpligare än vård inom socialtjänsten (28 kap. 1 § BrB). I 33 kap. 4 § BrB finns också en särskild straffnedsättningsregel. Om någon har begått brott innan han har fyllt 21 år får domstolen efter omständigheterna ådöma lindrigare straff än vad som är föreskrivet för brottet.

2.2 Allmänna utgångspunkter

Den nuvarande lagstiftningen om åtal och rättegång mot unga lagöverträdare beslutades år 1964. Den byggde i stor utsträckning på den dåvarande lagstiftningen om vård av barn och ungdom, barnavårdslagen, som nu har ersatts av socialtjänstlagen och LVU. Reglerna i LUL har ändrats vid ett flertal tillfällen, bl. a. i samband med att socialtjänstlagen trädde i kraft den 1 januari 1982.

Av principiell och praktisk betydelse är i det här sammanhanget också de ändringar i LUL som trädde i kraft den 1 januari 1985 och som gav polisen vidgade befogenheter att utreda brott av barn som inte uppnått straffmyndighetsåldern 15 år (prop. 1983/84:187, JuU 1984/85:6, rskr. 37). De nya reglerna innebär bl. a. att polisen kan utreda brott av barn under 15 år, om utredningen kan antas få betydelse för att avgöra behovet av insatser från socialtjänstens sida. BRÅ har efter uppdrag från regeringen nyligen utvärderat denna lagstiftning och i en promemoria (Kansli PM 1987:1) konstaterat att lagstiftningen i stort sett tillämpas i enlighet med intentionerna.

Någon genomgripande översyn av LUL har inte skett. Frågan om en sådan översyn har berörts i skilda sammanhang (se bl. a. prop. 1983/84:187, JuU 1984/85:6, rskr. 37 och prop. 1984/85:3, JuU 10, rskr. 72; jfr även JuU 1982/83:35). Ståndpunkten har emellertid hittills varit att man har velat avvakta tillräckliga erfarenheter av socialtjänstreformen innan någon mer omfattande översyn görs av LUL.

Socialberedningen (S 1980:07) fick år 1982 genom tilläggsdirektiv i uppdrag att belysa frågan om avgränsning och samverkan mellan socialtjänsten och kriminalvården när det gäller unga lagöverträdare. I betänkandet (Ds S 1984:15) Socialtjänstens insatser för ungdomar tog beredningen upp vissa frågor i samband med missbruk och kriminalitet. I regeringens proposition (1984/85:171) om särskilda insatser inom socialtjänsten för ungdomar i samband med missbruk och kriminalitet m. m. lades fram förslag i syfte att förtydliga socialtjänstens ansvar för ungdomar. Förslagen avsåg bl. a. att motverka tendenser att i ökande utsträckning döma ungdomar till påföljd inom kriminalvården. Riksdagens beslut med anledning av denna proposition (SoU 1984/85:31, rskr. 356) innebar bl. a. ändringar i LVU så att socialnämnderna kan besluta om att den unge skall hålla regelbunden kontakt med en särskilt utsedd kontaktperson eller delta i behandling i öppna former inom socialtjänsten. Vidare höjdes åldersgränsen vid vilken LVU-vård senast skall upphöra till 21 år. Motsvarande ändringar skedde i LUL och BrB.

I betänkandet (SOU 1986:20–21) Barns behov och föräldrars rätt har

socialberedningen behandlat frågan om tvångsomhändertagande av unga. Beredningen har föreslagit att LVU skall ersättas med en helt ny lag. En särskild utredare (f. d. justitieombudsmannen Tor Sverne) fick i augusti 1986 i uppdrag att göra en viss översyn av LVU mot bakgrund av bl. a. socialberedningens förslag. Utredaren har redovisat sitt uppdrag i betänkandet (Ds S 1987:3) Översyn av LVU. Betänkandena har remissbehandlats och bereds för närvarande inom socialdepartementet.

Regeringen har den 14 januari 1988 beslutat att socialberedningens arbete skall upphöra samt uppdragit åt socialstyrelsen att genomföra utvärdering av socialtjänstlagen m. m. Styrelsen skall bl. a. utvärdera socialtjänstlagstiftningens praktiska tillämpning beträffande barn och ungdomar, främst utsatta grupper. Förslag bör bl. a. lämnas om hur en förbättrad samverkan mellan olika samhällsorgan skall kunna komma till stånd. Uppdraget skall slutredovisas senast den 1 januari 1990.

I den allmänna debatten framhålls då och då att de nuvarande reglerna om åtalsunderlåtelse för unga lagöverträdare är mindre lämpligt utformade. Det har bl. a. hävdats att systemet med åtalsunderlåtelse kan ge den unge intrycket att samhället inte ser så allvarligt på det brottsliga handlingssättet. Diskussionen har tagit sikte både på ungdomsbrottsligheten i allmänhet och på ett fåtal mycket uppmärksammade grova brott begångna av ungdomar. I samband med denna diskussion om skarpare reaktioner mot ungdomsbrottsligheten har också behovet av ett snabbare förfarande i mål rörande unga lagöverträdare betonats. Något som också har berörts bl. a. i riksdagen är kravet på att vårdnadshavare underrättas om att deras barn är föremål för misstanke om brott.

Promemorian

I justitiedepartementets inledningsvis nämnda promemoria framhålls att några mera genomgripande ändringar av reglerna i LUL inte bör komma i fråga nu med hänsyn till det pågående översynsarbetet inom det sociala området. Principen att unga lagöverträdare i första hand skall överlämnas till vård inom socialtjänsten och endast i begränsad utsträckning bli föremål för kriminalvårdens insatser bör enligt promemorian lämnas orubbad. I promemorian föreslås i stället skärpningar i olika hänseenden av reglerna om åtalsunderlåtelse för att det även i de fall då åtalsunderlåtelse sker skall bättre markeras för den unge att samhället tar avstånd från det brottsliga beteendet.

Promemorieförslaget innebär till en början att åtalsunderlåtelse för unga lagöverträdare skall förenas med ett skötsamhetskrav som skall gälla under en prövotid om sex månader. Vid återfall i allvarlig brottslighet under prövotiden skall beslutet om åtalsunderlåtelse kunna återkallas och den unge ställas inför domstol. Vidare föreslås att åklagaren skall få samma möjlighet som domstolarna har i dag att gå under den gällande straffskalan för brottet, om det begåtts av någon som inte fyllt 18 år. Det skulle innebära att åklagaren i fler fall än nu kan utfärda bötesstraff genom strafföreläggande. Det skall enligt promemorian vara möjligt att kombinera åtalsunderlåtelse med ett bötesstraff genom att åklagaren i samband med beslutet om åtalsunderlåtelse utfärdar ett strafföreläggande för samma

brott. I promemorian ställs också ökade krav på att ungdomar som har vållat skador genom brott gottgör målsäganden genom egna arbetsinsatser eller på annat sätt. Det sistnämnda förslaget innebär bl. a. att den möjlighet som domstolarna sedan den 1 januari 1988 har att ålägga den som döms till villkorlig dom eller skyddstillsyn att avhjälpa skada utvidgas till att också omfatta fall där domstolen överlämnar den unge till vård enligt socialtjänstlagen.

I promemorian diskuteras olika möjligheter att åstadkomma en snabbare handläggning av mål mot ungdomar. En rad åtgärder föreslås i detta hänseende, bl. a. vissa tidsfrister för socialnämnd vid utredningar som rör unga lagöverträdare.

I promemorian presenteras också förslag som enligt vad som där hävdas inte kräver riksdagens ställningstaganden för att kunna genomföras. Förslagen i denna del innebär bl. a. att ökad vikt läggs vid att åklagaren delger beslutet om åtalsunderlåtelse vid ett personligt sammanträffande med den unge. Kravet på att vårdnadshavaren är närvarande vid denna delgivning skärps, och det förutsätts att som regel en representant för socialnämnden deltar. Vidare föreslås att polisen i allmänhet skall underrätta vårdnadshavaren om misstanke om brott.

En fråga som diskuteras i promemorian, men där något förslag till ändrade regler inte läggs fram, är om det är lämpligt att införa villkorad åtalsunderlåtelse eller förena ett beslut om åtalsunderlåtelse med särskilda föreskrifter, t. ex. i fråga om betalning av skadestånd i anledning av brottet. Detta ställningstagande överensstämmer med åtalsrättskommitténs i betänkandet (SOU 1976:47) Färre brottmål och föredragande statsrådets i prop. 1984/85:3 om åtalsunderlåtelse.

Remissutfallet

Remissinstanserna har över lag ställt sig bakom den i promemorian framförda uppfattningen att samhället måste tydligare än nu markera för den unge att brott är något som inte tolereras. Enigheten är stor om att man bör införa ett uttryckligt skötsamhetskrav vid åtalsunderlåtelse och öka kraven på att ungdomar som har vållat skador genom brott skall göra rätt för sig. Även förslaget om att ge åklagaren samma möjlighet som domstolen att vid brott av en ung lagöverträdare gå under den gängse straffskalan och ålägga böter i fler fall än nu har vunnit ett brett stöd. Detsamma gäller de förslag som går ut på att ge större tyngd åt åklagarens delgivning av beslut om åtalsunderlåtelse och förslaget att vårdnadshavaren skall underrättas när ungdomar i åldern 15–18 år är misstänkta för brott.

Däremot går meningarna isär när det gäller förslaget att koppla ett uttryckligt skötsamhetskrav till en prövotid liksom när det gäller förslaget att ge åklagaren möjlighet att kombinera en åtalsunderlåtelse med ett bötesstraff. Även de åtgärder som föreslås för att åstadkomma en snabbare handläggning har fått ett blandat mottagande.

Föredragandens överväganden

De nuvarande reglerna om åtalsunderlåtelse för unga lagöverträdare ger möjlighet för åklagaren att underlåta åtal bl. a. i de fall där den unge

kommer att bli föremål för åtgärder från socialtjänstens sida. Som jag tidigare sagt är det en god princip att man i dessa fall i görligaste mån avstår från åtal, rättegång och åtgärder från kriminalvårdens sida.

Det är emellertid viktigt att man även i de fall där åtal sålunda inte kommer till stånd klart markerar för den unge att detta inte innebär att samhället inte reagerar mot det brottsliga beteendet. Som framhålls i promemorian finns det anledning att överväga hur man skall uppnå detta på ett bättre sätt än med nuvarande ordning. Samtidigt är det väsentligt att se till man även i fråga om de unga lagöverträdarna har ett förfarande som uppfyller höga krav på rättssäkerhet, särskilt som det hos de flesta ungdomar finns en stark rättskänsla som tar sig uttryck i ett krav på rättvis och lika behandling.

Enligt min mening innehåller promemorian flera utmärkta uppslag till förbättringar i dessa hänseenden. En grupp av åtgärder som enligt min mening är välmotiverade rör *förstärkningar av själva institutet åtalsunderlåtelse*, bl. a. genom att beslutet kombineras med ett skötsamhetskrav och att uttryckliga möjligheter ges att ompröva åtalsfrågan vid återfall i brott. Jag delar också den uppfattning som framförs i promemorian att man i denna del inte bör gå så långt som till en direkt villkorad åtalsunderlåtelse eller till en möjlighet för åklagaren att meddela föreskrifter i samband med ett beslut om åtalsunderlåtelse.

Att den unge får ett *bötesstraff* genom att åklagaren utfärdar strafföreläggande kan i vissa fall vara ett bra alternativ till åtal eller åtalsunderlåtelse. Som föreslås i promemorian bör man här kunna ge åklagaren ett större utrymme att laga efter läglighet. Syftet skall vara att skapa utrymme för ett snabbt och informellt förfarande i sådana fall där mera ingripande åtgärder inte är påkallade. Att kombinera åtalsunderlåtelsen med ett bötesstraff kan möjligen vid första påseendet te sig som en tilltalande tanke. En sådan ordning stöter emellertid på principiella svårigheter som enligt min mening bör föranleda att den inte införs.

En viktig grupp av åtgärder hänför sig till frågan om hur man på ett bättre sätt än nu skall åstadkomma att unga lagöverträdare *gör rätt för sig*. Här gäller det åtgärder som berör både polisen, åklagarna och domstolarna.

Slutligen är det viktigt att se vad man kan göra för att få till stånd en *snabbare handläggning* av mål mot unga lagöverträdare. Jag vill i det sammanhanget påpeka att det ibland framförda kravet på jourdomstolar för unga lagöverträdare stämmer mindre väl överens med utgångspunkten att unga lagöverträdare i princip inte skall bli föremål för domstolsbehandling. Andra vägar bör därför i huvudsak väljas för att få till stånd en snabbare behandling av mål mot unga. För de fall där det ändå blir fråga om domstolsbehandling kommer jag emellertid i det följande att föreslå åtgärder som leder till snabbare domstolshandläggning.

Med dessa utgångspunkter avser jag att nu gå in mer i detalj på de frågor som tagits upp i promemorian och som kräver lagändringar. Om de lagförslag jag lägger fram godtas, avser jag att senare för regeringen anmäla frågan om de övriga åtgärder som promemorian ger anledning till. Det gäller då bl. a. frågor som har att göra med delgivningen av beslut om

åtalsunderlåtelse. Jag avser att i det sammanhanget också ta upp frågan om att samtidigt som de förslag som kräver lagstöd träder i kraft dra igång en försöksverksamhet som skall syfta till en snabbare handläggning i mål som rör unga lagöverträdare.

I det följande avser jag att närmare behandla

frågan vilka regler för åtalsunderlåtelse som i första hand skall tillämpas när det gäller unga lagöverträdare (avsnitt 2.3)

krav på skötsamhet m. m. (avsnitt 2.4)

bötesstraff för unga lagöverträdare (avsnitt 2.5)

ökade krav på att ställa till rätta efter brott (avsnitt 2.6)

underrättelse till vårdnadshavare (avsnitt 2.7)

snabbare handläggning av mål mot unga (avsnitt 2.8) och

kostnaderna för en reform (avsnitt 2.9).

Några ytterligare frågor i sammanhanget tar jag upp i specialmotiveringen (avsnitt 5).

2.3 Vilka regler för åtalsunderlåtelse bör tillämpas i första hand?

Mitt förslag: Åklagaren skall i första hand pröva frågan om åtalsunderlåtelse enligt reglerna i LUL. I andra hand skall reglerna i 20 kap. 7 § RB tillämpas.

Promemorians förslag: Överensstämmer med mitt förslag.

Remissinstanserna: De flesta som har uttalat sig i frågan har tillstyrkt förslaget eller lämnat det utan erinran.

Skälen för mitt förslag: Av 1 § LUL framgår att de särskilda regler som har tillskapats när det gäller åtalsunderlåtelse för ungdomar mellan 15 och 18 år skall tillämpas först sedan en prövning har skett enligt de allmänna reglerna om åtalsunderlåtelse i 20 kap. RB. Denna ordning medför bl. a. att de betydelsefulla reglerna i LUL om delgivning av beslut om åtalsunderlåtelse inte blir tillämpliga i de många fall där åtalsunderlåtelse kan lämnas ungdomar enligt RB:s regler. Jag kommer i det följande att föreslå även andra särregler i LUL som innebär förbättringar av åtalsunderlåtelseinstitutet enligt den lagen. För att dessa regler skall få så stor genomslagskraft som möjligt när det gäller unga lagöverträdare är det lämpligt att, som föreslagits i promemorian, låta reglerna om åtalsunderlåtelse i LUL bli primära i förhållande till RB:s regler.

Som skäl mot en sådan reform har några remissinstanser anfört att nuvarande ordning har vissa praktiska fördelar, t. ex. att åklagaren när det gäller mindre allvarliga brott inte behöver tillämpa de särskilda reglerna om yttrande från socialnämnden, delgivning m. m. Gentemot detta vill jag säga att en reform i enlighet med förslaget inte torde medföra att antalet fall där åklagaren måste begära yttrande från socialnämnden behöver öka nämnvärt. De fall i vilka unga lagöverträdare enligt nuvarande ordning erhåller åtalsunderlåtelse enligt de allmänna reglerna i RB torde nämligen i

huvudsak avse sådana mindre allvarliga brott för vilka inte heller i LUL uppställs krav på yttrande från socialnämnd. Och när det gäller delgivning av åtalsunderlåtelserna ser jag det som en fördel att de särskilda reglerna i LUL tillämpas även i sådana fall.

Övervägande skäl talar mot denna bakgrund för att man bör låta reglerna i LUL vara de som i första hand skall tillämpas i fråga om åtalsunderlåtelse vid brott av unga lagöverträdare. Jag förordar att 1 § LUL ändras i enlighet med det anförda.

2.4 Krav på skötsamhet m. m.

Mitt förslag: Åtalsunderlåtelse för unga lagöverträdare förenas med ett uttryckligt krav på att den unge skall leva skötsamt. Vid bedömningen av om ett beslut om åtalsunderlåtelse skall återkallas skall särskilt beaktas om den unge har gjort sig skyldig till ny brottslighet inom sex månader från beslutet.

Promemorians förslag överensstämmer med mitt när det gäller ett uttryckligt skötsamhetskrav men skiljer sig från mitt förslag på två punkter. Dels har skötsamhetskravet i promemorian kopplats till en prövotid om sex månader, dels angavs i promemorian att endast återfallsbrottslighet av allvarligare art skulle särskilt beaktas vid återkallelse av ett beslut om åtalsunderlåtelse.

Remissinstanserna: Förslaget om att införa ett skötsamhetskrav har i allmänhet tillstyrkts eller lämnats utan erinran. När det gäller förslaget om en prövotid är remissutfallet blandat med en liten övervikt för de positiva rösterna. De kritiska rösterna, som främst kommer från åklagarhåll, tvivlar på att förslaget kan leda till den skärpning av samhällets attityd som eftersträvas. Många av dem som har invänt mot förslaget menar att det inte innebär något nytt i sak, eftersom det redan i dag är möjligt att återkalla ett beslut om åtalsunderlåtelse. Man menar också att en prövotid lätt kan leda tanken till att misskötsamhet som inträffar efter prövotidens utgång inte kan föranleda återkallelse. Olika synpunkter förs fram om prövotidens längd.

Skälen för mitt förslag: Ett sätt att inom ramen för systemet med åtalsunderlåtelse tydligare markera för den unge hur allvarligt samhället ser på hans brottslighet är att förena åtalsunderlåtelse med ett *krav på skötsamhet*. Åtalsunderlåtelse i kombination med ett sådant krav skulle enligt min mening på ett kraftfullare sätt betona för den unge samhällets bestämda anspråk på laglydighet. Skötsamhetskravet kan också tjäna som ett stöd för föräldrarna och andra när det gäller att försöka hålla den unge borta från olämpliga miljöer och avhålla honom från brott.

Det konkreta innehållet i skötsamhetskravet är naturligtvis i första hand ett krav på att den unge avhåller sig från att begå nya brott. En viktig fråga blir då vilka rättsliga sanktioner som skall finnas om den unge inte lever upp till detta. För att skötsamhetskravet skall framstå som allvarlig menat

och därigenom bli ett verkligt stöd för den unge är det väsentligt att sådana sanktioner finns.

När det gäller misskötsamhet under sådan prövotid som följer på villkorlig dom eller skyddstillsyn finns möjligheter att riva upp den tidigare påföljden och förordna om annan påföljd enligt reglerna i 34 kap. BrB. I praktiken är det så gott som uteslutande återfall i brott som leder till att den gamla påföljden undanröjs. Vid åtalsunderlåtelse finns en i princip likartad möjlighet genom reglerna om återkallelse av åtalsunderlåtelse. Enligt 5 § LUL kan sålunda ett beslut om åtalsunderlåtelse återkallas om särskilda omständigheter föranleder det. Av motivuttalandena till denna bestämmelse framgår att möjligheten till återkallelse är avsedd att tillämpas sparsamt (se prop. 1984/85:3 s. 57). Så har också skett.

Om man inför ett skötsamhetskrav, är det rimligt att återfall i brott får avgörande betydelse för frågan om en åtalsunderlåtelse skall återkallas. Visserligen ger redan nuvarande lydelse av 5 § LUL utrymme för att beakta återfall i brott. Som jag inledningsvis nämnde är det emellertid viktigt att samhället på ett tydligt och snabbt sätt markerar för ungdomar att brott är något som inte tolereras. Det ter sig då naturligt att betydelsen av återfall i brott kommer till direkt uttryck i den bestämmelse som reglerar möjligheten att återkalla ett beslut om åtalsunderlåtelse. Härigenom får skötsamhetskravet ett större pedagogiskt värde vid det samtal som åklagaren skall ha med den unge i samband med att åtalsunderlåtelse meddelas.

Möjligheten att besluta om återkallelse är enligt gällande ordning inte begränsad av någon tidsfrist. Om skötsamhetskravet kopplas till en prövotid, kan det, som framhållits av flera remissinstanser, ge intryck av att kravet på skötsamhet inte skulle gälla längre än under den särskilda prövotiden. Promemorieförslaget om en prövotid bör därför inte följas.

Enligt min mening är det lämpligare att i stället införa ett krav på skötsamhet som inte tidsbegränsas och att komplettera 5 § LUL med en föreskrift om att man vid bedömningen av om en åtalsunderlåtelse skall återkallas särskilt skall beakta om den unge gjort sig skyldig till nya brott inom sex månader från åtalsunderlåtelsen.

Det kan självfallet diskuteras om sex månader är en tillräckligt lång tid. Avgörande för min bedömning har varit två omständigheter: att det rör sig om ungdomar, för vilka tidsperspektivet ter sig annorlunda än för en vuxen, och att rättssäkerhetsskäl talar för att frågan om en sådan återkallelse i allmänhet inte hålls svävande under någon längre tid.

I likhet med vad som sägs i promemorian beträffande förslaget om en prövotid talar även beträffande den lösning jag valt övervägande skäl för att beräkningen av sexmånadersperioden sker med utgångspunkt från det att åtalsunderlåtelsen beslöts och inte från det att den unge delgavs beslutet om åtalsunderlåtelse.

Till skillnad från vad som föreslås i promemorian anser jag att någon begränsning till brott av mer allvarlig art inte bör skrivas in i reglerna för återkallelse av åtalsunderlåtelse. En formell begränsning till allvarliga brott skulle kunna ge intryck av att samhället bagatelliserar vissa former av brottslighet. Enligt de uttalanden som gjorts i anslutning till nuvarande

regler om återkallelse (prop. 1984/85:3 s. 54) förutsätts för återkallelse att det nya brottet inte är av lindrig beskaffenhet och att det också är av liknande slag som det förra. Det kan vara naturligt att åklagaren följer dessa uttalanden även i fortsättningen. Jag vill i sammanhanget också fästa uppmärksamheten på de uttalanden jag gjort om principerna för reaktioner på återfall i de förslag om påföljdsval och straffmätning som nyligen remitterats till lagrådet.

En ordning i enlighet med mitt förslag bör bättre än promemorieförslaget kunna fungera som en särskild påtryckning på den unge att avhålla sig från fortsatt brottslighet och en signal för åklagaren att vid ny brottslighet särskilt väga in om brottet begåtts kort tid efter ett tidigare beslut om åtalsunderlåtelse.

Som framhålls i promemorian skulle det föra för långt att ha en automatisk koppling mellan återfall i brottslighet och återkallelse av ett beslut om åtalsunderlåtelse. Om de sociala myndigheterna ingriper med lämpliga åtgärder mot den unge, bör ny brottslighet i allmänhet inte leda till att en tidigare åtalsunderlåtelse återkallas och att åtal väcks. Redan förekomsten av regler som uttryckligen ålägger åklagaren att särskilt beakta återfall i brottslighet bör emellertid leda till att ungdomar besinnar allvaret i den situation de försatt sig i.

Det bör påpekas att åklagaren, om åtalsunderlåtelsen återkallas på grund av återfall i brott, inte alltid är hänvisad till att väcka åtal för det tidigare brottet. I vissa fall kan det vara tillräckligt att utfärda strafföreläggande för detta. I andra fall kan den adekvata åtgärden vid återfall i brott efter åtalsunderlåtelse vara att låta den tidigare åtalsunderlåtelsen bestå och utfärda ett strafföreläggande eller väcka åtal enbart för det nya brottet. Det viktigaste i sammanhanget är att den nya brottsligheten föranleder en markerad reaktion från samhällets sida.

För att systemet med en åtalsunderlåtelse som uttryckligen förenas med ett skötsamhetskrav skall kunna fungera är en viss *registrering* av beslut om åtalsunderlåtelse i många fall ett nödvändigt hjälpmedel. Sådana beslut registeras inte i det allmänna kriminalregistret. Åtalsunderlåtelse enligt LUL registreras däremot i polisregistret om brottet är av sådan art att det enligt åklagarens bedömning normalt skulle ha lett till påföljd som skulle ha antecknats i kriminalregistret. Som framgår av vad jag tidigare har anfört (avsnitt 2.3) kommer ungdomar i fortsättningen i allmänhet att få åtalsunderlåtelse enligt LUL. På grund härav torde nuvarande rutiner för registrering vara tillräckliga för att det nu förordade systemet skall fungera.

2.5 Bötesstraff för unga lagöverträdare

2.5.1 Inledning

För den som har begått brott före tjugoett års ålder finns särskilda regler i fråga om val av påföljd och om nedsättning av påföljden. Dessa regler är riktade till domstolarna. Av 31 kap. 1 § BrB följer att rätten kan överlämna åt socialnämnden att föranstalta om erforderlig vård inom socialtjänsten, om den unge kan bli föremål för vård eller annan åtgärd enligt socialtjänst-

lagen eller LVU. Om det anses påkallat för den dömdes tillrättaförande eller av hänsyn till allmän laglydnad, får den unge också dömas till dagsböter – högst 180 – vare sig böter har föreskrivits för brottet eller ej. Enligt 33 kap. 4 § BrB får domstolen efter omständigheterna döma till lindrigare straff än som är föreskrivet för brottet, om gärningsmannen var under 21 år när brottet begicks.

I jämförelse med domstolens möjligheter i dessa hänseenden är åklagarens handlingsalternativ begränsade när han överväger frågan om åtalsunderlåtelse. Om åklagaren anser att de åtgärder som vidtas från socialtjänstens sida i och för sig är tillräckliga för den unges tillrättaförande men hänsynen till allmän laglydnad kräver att den unge samtidigt får ett bötesstraff, måste han väcka åtal för brottet. Han har ingen möjlighet att i denna situation själv besluta om bötesstraff genom att utfärda ett strafföreläggande. Åklagaren måste vidare hålla sig till den straffskala som enligt den enskilda straffbestämmelsen gäller för ett brott. Även om åklagaren i ett enskilt fall anser ett bötesstraff tillräckligt för den unges tillrättaförande, får han inte utfärda strafföreläggande om det inte ingår böter i straffskalan för brottet. Vidare begränsas åklagarens möjlighet härvidlag av vad som sägs i 48 kap. 4 § RB. Av denna bestämmelse följer att åklagaren inte får använda strafföreläggande om för brottet är föreskrivet svårare straff än böter eller fängelse i högst sex månader.

Det nu sagda föranleder två frågeställningar som tagits upp i promemorian. Den ena är om åklagarna bör ges motsvarande befogenhet som domstolarna att för ungdomar mellan 15 och 18 år – den grupp som omfattas av reglerna om åtalsunderlåtelse enligt LUL – ålägga bötestraff. Det skulle innebära att en åklagare får utfärda strafföreläggande även för t. ex. enklare stöldbrott, om det i det enskilda fallet finns skäl för straffnedsättning. Den andra frågan är om en åklagare bör få möjlighet att kombinera ett beslut om åtalsunderlåtelse enligt LUL med ett strafföreläggande för samma brottslighet.

2.5.2 Vidgad befogenhet för åklagaren att utfärda strafföreläggande

Mitt förslag: Åklagaren får vidgade befogenheter att vid brott av ungdomar mellan 15 och 18 år ålägga bötesstraff genom strafföreläggande. De vanliga begränsningarna med hänsyn till straffskalan för brottet skall inte utgöra hinder för att utfärda ett strafföreläggande. Strafföreläggandet skall i dessa fall delges den unge vid ett personligt sammanträffande med åklagaren.

Promemorians förslag: Överensstämmer i princip med mitt förslag.

Remissinstanserna: Förslaget har fått ett övervägande positivt mottagande främst från polis- och åklagarhåll. En negativ hållning har intagits främst från domstolshåll. Därvid har framhållits bl. a. att den föreslagna ordningen skulle innebära att ytterligare rättskipningsuppgifter flyttas från domstolarna till åklagarna.

Skälen för mitt förslag: Om man öppnar en möjlighet för åklagaren att vid brott av den som är under 18 år kunna besluta om ett bötesstraff genom strafföreläggande även om böter inte ingår i den normala straffskalan eller om det i straffskalan ingår förutom böter även fängelse i mer än sex månader, kan man mera konsekvent upprätthålla principen om att unga lagöverträdare så långt möjligt inte skall ställas inför domstol. Åklagaren får genom en sådan möjlighet friare händer att på ett mer rationellt sätt än i dag hantera framför allt vissa gränsfall vid sådana brottstyper som stöld/snatteri och bedrägeri/bedrägligt beteende. Kravet på ett bötesstraff av hänsyn till allmän laglydnad eller till den unges tillrättaförande medför enligt nuvarande ordning att åtal måste väckas i fråga om brott som rör relativt måttliga värden men som inte kan rubriceras som snatteri resp. bedrägligt beteende. Exempel på en annan typ av brottslighet där motsvarande problem kan uppkomma och där mycket talar för att åklagaren bör få friare händer att hantera åtalsfrågan är vissa brott mot frihet och frid enligt 4 kap. BrB.

De remissinstanser som varit negativa till en reform i denna del har särskilt framhållit att man genom ett vidgat kompetensområde för åklagarna får en mindre kvalificerad sammansättning vid avgörandena än i domstolsförfarandet. Även farhågor om minskad insyn och öppenhet förs fram i sammanhanget.

Jag underskattar inte värdet av de rättssäkerhetsgarantier och det medborgarinflytande som är förenade med domstolsförfarandet. Som jag tidigare har varit inne på är det emellertid en sedan länge vedertagen princip att det inom rättsväsendet i allmänhet bara är polisen och åklagarna som kopplas in vid brott i åldersgruppen 15–18 år. Detta sammanhänger med att det i första hand är åtgärder inom socialtjänstens ram som skall vidtas mot de unga lagöverträdarna och med de särskilda kraven på ett snabbt och informellt förfarande. Redan i dag ligger det i stor utsträckning i åklagarens hand att bestämma om den unge över huvud taget skall bli föremål för domstolsbehandling. Några egentliga invändningar från rättssäkerhetssynpunkt mot åklagarnas hantering av dessa frågor har såvitt jag vet inte framförts. Den möjlighet som öppnas torde närmast få till följd att man i ytterligare ett antal fall kan tillgodose intresset av en snabb reaktion där den unge dessutom kan besparas den påfrestning och den offentlighet som en domstolsförhandling kan innebära.

Som jag nyss nämnde tar den vidgade möjligheten till strafföreläggande sikte på sådana fall där åklagaren med nuvarande regler tvingas väcka åtal trots att endast ett bötesstraff bör följa på brottet.

Ett vidgat utrymme för strafföreläggande får självfallet inte leda till oenhetlig rättstillämpning. Jag är emellertid övertygad om att så inte blir fallet. Jag vill härvidlag peka på att RÅ kan utfärda föreskrifter eller allmänna råd för åklagarna och att det ankommer på överåklagarna att verka för att bestämmelserna om bl. a. strafföreläggande tillämpas enhetligt, se 4, 18 och 29 §§ åklagarinstruktionen (1974:910).

Jag kan mot den nu angivna bakgrunden inte finna några avgörande argument från rättssäkerhetssynpunkt mot att vidga möjligheten till strafföreläggande i enlighet med det sagda. Jag förordar därför att det genom-

förs. Med hänsyn till att bötesstraffet i dessa fall ofta är dikterat av intresset att markera det allvar med vilket samhället ser på den aktuella brottsligheten är det av stor vikt att den unge, på samma sätt som vid åtalsunderlåtelse, i de här fallen delges strafföreläggandet vid ett personligt sammanträffande med åklagaren. Om de lagförslag som jag nu lägger fram godtas, kommer jag senare att för regeringen anmäla de förordningsändringar som behövs för det.

2.5.3 Åtalsunderlåtelse och böter?

Mitt ställningstagande: Åklagaren bör inte få möjlighet att utfärda strafföreläggande för ett brott samtidigt som han beslutar om åtalsunderlåtelse för brottet.

Promemorians förslag innebär att en sådan möjlighet införs. Förslaget tar sikte på de fall där åklagaren i dag väcker åtal enbart därför att den unge vid sidan av vård inom socialtjänsten bör åläggas ett bötesstraff. Om åklagaren återkallar en åtalsunderlåtelse som meddelats i kombination med ett strafföreläggande för samma brott och i stället väcker åtal, skall åklagaren hos domstolen begära att strafföreläggandet undanröjs.

Remissinstanserna: Promemorieförslaget har fått ett övervägande negativt mottagande. Förslaget avstyrks av bl. a. RÅ, åklagarmyndigheterna i Stockholm, Göteborg och Gävle, domstolsverket, BRÅ, JO, tingsrätterna i Göteborg, Helsingborg och Gävle, Sveriges domareförbund, Sveriges advokatsamfund och föreningen Sveriges åklagare. Kritiken går främst ut på att förslaget innebär ett allför stort avsteg från viktiga straffrättsliga principer. Man menar att åtalsrättskommitténs synpunkter i betänkandet (SOU 1976:47) Färre brottmål, där tanken på en kombination av åtalsunderlåtelse och bötesstraff förkastades, alltjämt är giltiga.

Skälen för mitt ställningstagande: Åtalsrättskommittén hade enligt sina direktiv i uppdrag att överväga bl. a. om åtalsunderlåtelse skulle kunna kombineras med böter eller andra påföljder som t. ex. fastställdes i strafföreläggande. I betänkandet (SOU 1976:47) Färre brottmål avvisade kommittén (s. 140 ff) tanken på att åtalsunderlåtelse skulle kunna förenas med föreskrifter. Kommittén framhöll att, om åklagaren skulle ges befogenheter att i samband med åtalsunderlåtelse besluta om t. ex. övervakning, böter eller särskilda föreskrifter, det skulle innebära att åklagaren i praktiken fick i stort sett samma befogenheter som domstolen. Kommittén ansåg det otänkbart att ge åklagaren sådana utpräglat dömande funktioner. Vidare ansågs en rad principiella skäl tala emot att åtalsunderlåtelse skulle kunna förenas med föreskrifter av olika slag. Kommittén pekade härvid bl. a. på att det ligger en logisk motsättning i att å ena sidan besluta att underlåta att lagföra någon och att å andra sidan till beslutet knyta typiskt straffrättsliga former av ingripanden. Ytterligare skäl som ansågs tala i samma riktning angavs vara att det genom en åtalsunderlåtelse inte föreligger något rättskraftigt avgörande i skuldfrågan, att den misstänkte befinner

sig i ett tvångsläge i valet mellan att godta ett föreläggande och att inte få förmånen av åtalsunderlåtelse, att den misstänkte kan behöva anlita en försvarare för att ta ställning till föreläggandet samt att åklagaren skulle bli tvungen att väcka åtal, om föreläggandet inte godkändes.

Under den tid som har förflutit sedan åtalsrättskommittén lade fram sitt förslag har åklagarnas rätt att utfärda strafföreläggande utvidgats väsentligt (se prop. 1982/83:41, JuU 11, rskr. 83). Vidare har möjligheterna för åklagare att besluta om åtalsunderlåtelse utökats (prop. 1981/82:41, JuU 21, rskr. 107 och prop. 1984/85:3, JuU 10, rskr. 72). Synen på i vilken utsträckning åklagarna kan och bör göra bedömningar som tidigare uteslutande ankom på domstolarna torde därmed ha i viss mån förändrats.

Jag vill gärna instämma i vad som sägs i promemorian så till vida att det finns fördelar med samtidiga beslut om åtalsunderlåtelse och böter. Om åklagaren får möjlighet att utfärda strafföreläggande i samband med ett beslut om åtalsunderlåtelse, kan man i ytterligare ett antal fall uppnå att den unge lagöverträdaren dels besparas påfrestningen av en domstolsförhandling, dels snabbare får del av samhällets samlade reaktion på brottet.

Med det ändrade synsätt när det gäller rollfördelningen mellan domstolen och åklagaren, som enligt vad jag nyss redovisade växt fram sedan åtalsrättskommittén lade fram sitt betänkande, bortfaller i och för sig en del av de invändningar som kommittén reste. Kvar står emellertid som ett starkt skäl mot promemorieförslaget det logiskt svårförenliga i att för ett och samma brott både besluta om åtalsunderlåtelse, dvs. att lagföring inte skall äga rum, och utmäta ett straff. Till det sagda kommer också de betänkligheter som uppkommer genom motsägelsen mellan å ena sidan det föreslagna rekvisitet för strafföreläggande – att det skall vara påkallat för den unges tillrättaförande eller av hänsyn till allmän laglydnad – och å andra sidan grundrekvisitet för åtalsunderlåtelse – att inte något väsentligt allmänt eller enskilt intresse därigenom åsidosätts. Dessa rekvisit uttrycker i själva verket väsentliga syften bakom de båda instituten.

Promemorieförslaget innebär även i ett annat avseende avsteg från hittills gällande principer. Jag tänker på den skyldighet som föreslås för åklagaren att undanröja strafföreläggandet vid återkallelse av åtalsunderlåtelsen. Principen är ju att ett godkänt strafföreläggande gäller som lagakraftvunnen dom. Om promemorieförslaget genomfördes, skulle man tillhandahålla en möjlighet till omprövning av skuldfrågan som går långt utöver de nuvarande mycket restriktiva möjligheterna till sådan omprövning när det föreligger ett godkänt strafföreläggande.

Redan genom den vidgade möjlighet att utfärda strafföreläggande som jag föreslagit i det föregående (avsnitt 2.5.2) tillgodoses till stor del de synpunkter som låg bakom promemorians förslag i den nu aktuella delen. Mot bakgrund härav och med hänsyn till de betänkligheter av principiell natur som jag nyss redovisat är jag inte beredd att nu lägga fram ett förslag som möjliggör en kombination av åtalsunderlåtelse och bötesstraff.

2.6.1 Inledning

Som framhölls redan i regeringens skrivelse (skr. 1986/87:21) till riksdagen om åtgärder mot vålds- och egendomsbrott är det, både av brottspreventiva skäl och av hänsyn till den som drabbats av ett brott, ett viktigt principiellt krav att rättssystemet bidrar till att den som begår brott *gör rätt för sig* . Det viktigaste medlet för detta är allmänt sett givetvis att den som begått brottet betalar skadestånd till målsäganden.

Även om ungdomar generellt sett inte har samma ekonomiska förutsättningar som vuxna, är de skadeståndsrättsligt ansvariga och bör givetvis i mån av förmåga ersätta målsäganden ekonomiskt. Numera har ganska ofta även ungdomar i skolåldern egna inkomster genom t. ex. ferie- och helgarbete. I många fall kan det emellertid vara till fördel om den unge i stället genom egna insatser hjälper till att reparera det som blivit skadat genom brottet eller att på annat sätt ställa till rätta efter brottet. För detta talar inte bara den omständigheten att den unges ekonomi ofta inte räcker för att ersätta skadan utan också att det kan vara ett brottsavhållande moment att få ställa till rätta efter sig genom egna fysiska insatser. Att direkt konfronteras med den skada som har uppstått genom brottet är ägnat att hos den unge skapa en medvetenhet om och förståelse för vad brottsligheten innebär för dem som drabbas.

Frågan om man på det sätt som jag nu har berört bör ställa större krav på att ungdomar gör rätt för sig har ett visst samband med frågan om man bör införa s. k. samhällstjänst som påföljd för brott, även om man med samhällstjänst inte brukar avse arbete som är direkt relaterat till brottet. Frågan om samhällstjänst övervägdes i propositionen med förslag till kontraktsvård (prop. 1986/87:106), men något förslag till sådan påföljd lades inte fram. Däremot föreslogs att domstolen i samband med att den dömde till villkorlig dom eller skyddstillsyn skulle kunna ålägga den dömde att utföra ett arbete som var direkt relaterat till brottet och vars syfte i första hand var att avhjälpa den skada som vållats genom brottet. Riksdagen antog förslaget. De nya reglerna trädde i kraft den 1 januari 1988 (JuU 32, rskr. 279, SFS 1987:761).

I kontraktsvårdspropositionen anförde föredragande statsrådet bl. a. (prop. s. 26) att den nya påföljdsformen uppenbarligen är särskilt lämpad för yngre lagöverträdare, som i praktiken ofta får åtalsunderlåtelse. Vidare anfördes att det mest effektiva sättet att genomföra den diskuterade ordningen är att ett åläggande för den dömde att hjälpa till med att ställa till rätta på ett eller annat sätt kopplas samman med reglerna om åtalsunderlåtelse, helst i förening med en befogenhet för polisen att omedelbart efter gärningen eller dess upptäckt initiera arbete av sådant slag.

Efter det att dessa uttalanden gjordes har frågan om ökade krav på att ungdomar skall ställa till rätta efter brott övervägts vidare i den i detta ärende aktuella departementspromemorian. Därvid har berörts dels frågan om polisens roll i ett tidigt skede av brottsutredningen, dels frågan i vad mån den unges vilja att ställa till rätta skall beaktas i samband med åklagarens beslut i åtalsfrågan och dels frågan om domstolen skall kunna

ålägga en ung lagöverträdare att ställa till rätta i samband med att man överlämnar den unge till vård inom socialtjänsten. Jag skall i det följande gå närmare in på dessa frågor.

2.6.2 Polisens roll

Mitt förslag: Polisen får i lag en uttrycklig rätt att anmoda den som har fyllt eller kan antas ha fyllt 15 men ej 18 år att så snart som möjligt vidta åtgärder för att avhjälpa eller begränsa skada på egendom på grund av brott, om den unge erkänt brottet eller om det annars med hänsyn till omständigheterna är uppenbart att den unge begått brottet. Anmodan får endast göras om det är lämpligt med hänsyn till omständigheterna och om målsäganden samtyckt till åtgärden. Samtycke behöver dock inte inhämtas om det är uppenbart obehövligt.

Promemorians förslag överensstämmer i princip med mitt förslag men har en delvis annorlunda konstruktion.

Remissinstanserna: En majoritet av remissintanserna tillstyrker promemorieförslaget eller lämnar det utan erinran. Flera inom denna grupp anser dock att förslaget rent tekniskt inte skulle ge tillräckligt långtgående möjligheter att ingripa. Några remissinstanser är tveksamma till om det från rättssäkerhetssynpunkt är lämpligt att anförtro polisen så grannlaga uppgifter som det kan bli fråga om.

Skälen för mitt förslag: Om man kräver att ungdomar i större utsträckning än nu skall ställa till rätta efter sig och själva hjälpa till att begränsa de skador de har vållat i samband med brott, är det viktigt att de uppmanas att göra detta så snart som möjligt. Polisen är den myndighet som normalt sett först kommer i kontakt med ungdomar som har begått brott. Det ligger enligt min mening närmast till hands att uppgiften anförtros polisen. Polisen bör alltså ges en uttrycklig rätt att anmoda unga som misstänks för brott att snarast genom egna insatser avhjälpa eller begränsa den skada som har vållats målsäganden. Jag skall i det följande gå närmare in på hur en sådan regel skulle kunna utformas och kommer då även in på de rättssäkerhetsproblem som berörts vid remissbehandlingen.

Från bl. a. pedagogisk synpunkt är det bättre ju närmare själva brottstillfället en anmodan sker. I samma riktning talar målsägandens intresse av att snabbt få skadan avhjälpt. Som jag tidigare har sagt bör det vara en utgångspunkt att en anmodan att ställa till rätta skall riktas bara mot den som deltagit i brottet. En svårighet är då självfallet att *skuldfrågan* i ett tidigt skede av utredningen kan vara oklar. I promemorian har man försökt lösa detta genom att i första hand knyta rätten att anmoda till sådana fall där den misstänkte gripits på bar gärning eller på flykt från brottsplatsen. Denna huvudregel har sedan kompletterats med vissa bestämmelser om unga som medtagits till förhör eller som förhörs under senare skeden av

polisutredningen. Under remissbehandlingen har denna konstruktion kritiserats för att inte vara heltäckande.

Enligt min mening bör det vara en grundläggande förutsättning att anmodan skall kunna riktas endast mot den som begått brottet eller på annat sätt deltagit i det. Om detta klarläggs genom att den misstänkte grips på bar gärning eller genom att han i efterhand erkänner brottet eller på annat sätt klart binds till brottet, spelar inte så stor roll, även om det i praktiken – som jag nyss sade – är de fall där den misstänkte anträffas i omedelbar anslutning till brottet som är de mest intressanta i detta sammanhang. En rätt för polisen att anmoda en ung lagöverträdare att ställa till rätta bör därför vara mera generell än vad som föreslås i promemorian. Samtidigt måste det tydligare än vad som skett i promemorian slås fast att det endast är när skuldfrågan är klar som en anmodan får ske. Detta kan enligt min mening lämpligen ske genom att man i lagtexten uttryckligen inskränker rätten att anmoda till sådana fall där den misstänkte erkänt gärningen eller det annars är uppenbart att han begått den.

Med denna utformning kommer regeln att omfatta såväl de fall där någon anträffas på bar gärning som de situationer där det först under ett senare skede av förfarandet står klart att den unge utfört gärningen, t. ex. om den unge erkänner gärningen i samband med ett förhör. Rätten att anmoda bör i princip tillkomma både den polis som griper den unge på bar gärning och den som håller förhör med den unge. Någon reglering i lag om vilka poliser som har befogenhet att anmoda bör inte göras.

Enligt promemorieförslaget bör den lagreglerade rätten att anmoda ta sikte på åldersgruppen *15 till 18 år*. Jag delar denna uppfattning. Jag vill emellertid peka på att det många gånger kan vara svårt att fastställa den misstänktes ålder, om han inte kan eller vill legitimera sig. Enligt min mening är det därför lämpligt att som en kompletterande förutsättning för en anmodan ange att det *kan antas* att den unge är fyllda 15 men inte 18 år.

När det sedan gäller frågan *vilka typer av skador* som en anmodan att ställa till rätta bör kunna avse måste, som anförs i promemorian, en utgångspunkt vara att en anmodan skall vara realistisk för att tjäna sitt ändamål. Det måste i princip vara fråga om en arbetsuppgift som dels fyller en funktion för den skadelidande och som dels det står i den unges förmåga att fullgöra.

Målsägandens inställning till frågan om den unge skall avhjälpa skadan är självfallet av avgörande betydelse. Målsäganden kan av flera skäl vara negativ till att den misstänkte utför arbetet. Han kan t. ex. av personliga skäl vilja undvika vidare kontakter med den misstänkte. Detta måste givetvis respekteras. Vidare kan målsäganden ha befogade anspråk på att skadan avhjälps av någon med speciell kunskap eller yrkeserfarenhet. Mot denna bakgrund bör det i princip vara en förutsättning för att polisen skall anmoda den misstänkte att ställa till rätta att målsäganden har samtyckt till detta. I den mån det är fråga om lindrigare skador eller oordning som omedelbart kan avhjälpas på platsen bör emellertid målsägandens samtycke i vissa fall kunna underförstås. Därför bör regeln utformas så att målsäganden skall ha gett sitt samtycke om det inte är uppenbart obehövligt. Jag återkommer till detta i specialmotiveringen. Redan här vill jag

dock säga att polisen när det gäller målsägande som är privatpersoner måste vara särskilt försiktig med att presumera ett samtycke från målsägandens sida.

Även av hänsyn till *den misstänkte* är det viktigt med noggranna överväganden från polisens sida innan någon anmodan sker. Som jag nyss sade måste det vara fråga om en arbetsuppgift som det ligger inom den unges förmåga att klara av. Det måste också vara ett arbete som framstår som rimligt i förhållande till brottet och den misstänktes delaktighet i detta. Vidare måste beaktas att det givetvis inte får bli fråga om åtgärder som kan vara förenade med särskilda risker för skador för den unges egen del. Jag återkommer strax till detta.

Jag återkommer i specialmotiveringen (avsnitt 5) ytterligare till frågan vilka typer av brott som förslaget tar sikte på.

Som jag nyss framhöll måste varje åtagande att bistå målsäganden vara *helt frivilligt*. En anmodan att ställa till rätta eller en uppmaning av annat slag som tar sikte på kontakter med målsäganden har inte karaktär av något bindande beslut från polisens sida. Anmodan får sålunda inte framföras på ett sådant sätt att den unge uppfattar den som en befallning eller som ett villkor för att saken inte skall föras vidare eller som ett löfte om förmånlig behandling. Det är viktigt att polisen i sina kontakter med den unge uttrycker sig på ett sådant sätt att inte den unge uppfattar det som att han automatiskt får åtalsunderlåtelse om han gottgör målsäganden. Man kan ju inte bortse från att åklagaren med hänsyn t. ex. till brottets beskaffenhet måste åtala även i fall där den unge gör rätt för sig. Polisen får inte heller utforma sin anmodan så att den unge uppfattar den som ett hot om att det mer eller mindre automatiskt blir åtal, om han vägrar att ställa till rätta. Ungdomarna bör emellertid alltid upplysas om att de initiativ som de tar för att ställa till rätta *kan* räknas dem till godo.

En viktig fråga är också om polisen skall kunna med bindande verkan för den unge ange normer för hur uppgiften att avhjälpa brottsskador skall utföras. Med hänsyn till att det endast kan bli fråga om ett frivilligt åtagande från den unges sida bör polisens roll inskränka sig till att i allmänna termer ange för den unge hur han kan bidra till att avhjälpa skadan och att medverka till att kontakt etableras med målsäganden. Som framgått tidigare får polisen inte tillgripa någon form av tvång för att få den unge att ställa till rätta efter sig. Det är inte heller en uppgift för polisen att se till att den unge i praktiken avhjälper skadan. Att målsäganden har både en rätt och ett intresse att kontrollera hur skadan avhjälps är däremot självklart.

Jag nämnde tidigare att de arbetsuppgifter som avses bli utförda inte får vara sådana att de innebär särskilda risker för olycksfall eller skador för den unge. Det bör beaktas att särskilda begränsningar och aktsamhetskrav gäller när minderåriga – dvs. ungdomar under 18 år – anlitas i arbetslivet. Dessa bör i princip vara vägledande även här. I arbetarskyddsstyrelsens föreskrifter till arbetsmiljölagen (1977:1160) om minderåriga i arbetslivet (AFS 1987:11) har tagits in ett förbud att anlita minderåriga till ett flertal arbetsuppgifter. Det gäller bl. a. arbete med lösningsmedel i vissa fall och arbete med olika maskiner. Det ligger också i sakens natur att åtagandet i

allmänhet inte bör kräva särskild skyddsutrustning eller särskild yrkeskunskap.

En fråga som bör uppmärksammas i detta sammanhang är hur benägenheten att ställa till rätta bör förhålla sig till reglerna om rapporteftergift. Bestämmelser om rapporteftergift finns i 9 § polislagen (1984:387) och 5 kap. 5 § polisförordningen (1984:730). En polis kan besluta om rapporteftergift. En förutsättning för att rapporteftergift skall kunna meddelas är att det är uppenbart att i händelse av lagföring annan påföljd än böter inte skulle komma att ådömas och att brottet med hänsyn till omständigheterna i det särskilda fallet är obetydligt. I sådana fall kan polisen i stället nöja sig med ett påpekande eller en erinran till den felande. Den misstänktes benägenhet att ställa till rätta bör kunna vägas in vid polisens bedömning av om rapporteftergift bör meddelas.

En anmodan bör självfallet framföras muntligen. Det bör därför inte finnas något formellt krav på hur en anmodan att ställa till rätta utformas. Däremot bör en anmodan dokumenteras i förundersökningsprotokollet, om sådant upprättas. En bestämmelse härom bör införas i förundersökningskungörelsen (1947:948). En praktisk lösning för dessa fall synes vara att anmodan antecknas i brottsanmälan eller i en rapport, om anmodan har gjorts på brottsplatsen, och annars i förhörsprotokollet. Det bör vidare framgå av förundersökningsprotokollet vilka åtgärder den unge har vidtagit i anledning av en anmodan att avhjälpa skador. En kontakt med målsäganden för att klargöra den frågan blir därför ofta nödvändig i dessa fall. Det bör självfallet också framgå om den unge av eget initiativ eller med föräldrarnas hjälp har vidtagit andra åtgärder för att gottgöra målsäganden. Om saken klaras upp på platsen och rapporteftergift lämnas, bör det självfallet inte krävas att polisen redovisar att anmodan skett.

Avslutningsvis vill jag säga att uppgiften att bedöma om det i ett enskilt fall är lämpligt att anmoda en ung lagöverträdare att ställa till rätta ibland kan vara av grannlaga natur. Under remissbehandlingen har ibland framskymtat farhågor för att enskilda poliser kan utnyttja reglerna på ett sätt som av de unga kan uppfattas som trakasserier eller utslag av kitslighet och som kan vidga den klyfta som på sina håll finns mellan polisen och vissa ungdomsgrupper. Redan av vad jag tidigare har sagt om den oförbindande karaktären hos en anmodan torde framgå att dessa farhågor är överdrivna. Det är inte heller något som är främmande för polisen att agera i ömtåliga situationer. Jag är mot den bakgrunden övertygad om att polisen kommer att kunna hantera även denna uppgift på ett lämpligt sätt. Enligt vad jag erfarit avser rikspolisstyrelsen att, om förslaget genomförs, sätta in särskilda utbildningsinsatser och utfärda allmänna råd. Man måste givetvis också från lagstiftarens sida uppmärksamt följa hur reformen utfaller i denna del.

2.6.3 Åtalsunderlåtelse

Mitt förslag: I reglerna om åtalsunderlåtelse i LUL anges uttryckligen att åklagaren vid sin bedömning av om åtalsunderlåtelse skall meddelas skall väga in den unges vilja att ersätta målsäganden för skada som uppkommit genom brottet eller att på annat sätt gottgöra denne.

Promemorians förslag: Överensstämmer med mitt förslag.

Remissinstanserna: De allra flesta har tillstyrkt förslaget eller lämnat det utan erinran.

Skälen för mitt förslag: Enligt 1 § fjärde stycket LUL får åtalsunderlåtelse inte beslutas, om något väsentligt allmänt eller enskilt intresse därigenom åsidosätts.

Vid tillkomsten av denna regel uttalade föredragande statsrådet att åklagaren vid bedömningen av frågan om åtalsunderlåtelse borde ta hänsyn till bl. a. om betalning eller betalningsutfästelse för uppkomna skador gjorts av den misstänkte. I enlighet med vad som redan gällde borde det enligt föredraganden vara tillåtet för åklagaren att låta den bedömningen påverkas av att den misstänkte gottgör målsäganden den skada denne lidit (prop. 1984/85:3 s. 23).

Regeln innebär emellertid också att åklagaren vid bedömningen av om åtalsunderlåtelse skall ske – oberoende av om den unge har gottgjort målsäganden för skada – skall väga in sådana saker som att allmänhetens tilltro till rättsväsendet upprätthålls.

I förarbetena till regeln har sagts att en viktig förutsättning för denna tilltro är att man upprätthåller likheten inför lagen (jfr prop. 1984/85:3 s. 22).

Regeln i 1 § fjärde stycket LUL har medfört att man enligt praxis vid vissa brottstyper har mycket begränsat utrymme för att ge den misstänktes vilja att gottgöra målsäganden någon avgörande betydelse vid bedömningen av om åtalsunderlåtelse skall ske. Om man i enlighet med vad jag förut anfört vill lägga ökad vikt vid att de unga lagöverträdarna gör rätt för sig, är det rimligt att i lagtexten skapa en bättre balans mellan å ena sidan intresset av en likabehandling av lagöverträdarna och å andra sidan intresset av att hänsyn tas till den unges vilja att göra rätt för sig. Detta kan, som föreslås i promemorian, lämpligen ske genom att man i 1 § LUL uttryckligen anger att åklagaren vid bedömningen av åtalsfrågan skall beakta den misstänktes vilja att gottgöra målsäganden. Genom en sådan regel kan man – utan att väsentligt avvika från grundtankarna bakom den nuvarande regleringen – skapa ett utrymme för en mera nyanserad bedömning i enskilda fall.

Med stöd av en regel av det slag jag nu har förordat bör åklagaren i ökad utsträckning kunna räkna den unge till godo att han t. ex. kontaktat målsäganden och diskuterat möjligheterna att göra rätt för sig, att han har börjat betala målsäganden för skadorna eller att han efter en anmodan av polisen genom egna insatser har försökt avhjälpa skadorna. Det är emellertid angeläget att framhålla att den skisserade ordningen inte får leda till olikhet inför lagen på det sättet att den som har det så ställt att han utan större uppoffringar kan gottgöra målsäganden därigenom ges en större möjlighet att undgå domstolsprövning. Det måste med skärpa framhållas att avsikten inte är att skapa ett system där man kan "köpa sig fri" från åtal. Det är den positiva *viljan* att göra rätt för sig som man, till såväl gärningsmannens som brottsoffrens fromma, skall ta fasta på. Att den unge har betalat skadestånd till målsäganden är i allmänhet ett klart tecken på den goda viljan. Men åklagaren bör givetvis inte låta *enbart* den omständigheten att skadan har ersatts ekonomiskt vara ett skäl att bevilja åtalsunderlåtelse.

Åtalsunderlåtelse kan meddelas även sedan åtal har väckts – jfr 20 kap. 7 a § RB. I 1 § LUL finns en hänvisning till den bestämmelsen. De åtgärder som den unge har vidtagit för att gottgöra målsäganden sedan åklagaren har beslutat om åtal torde emellertid som regel inte utgöra grund för att meddela åtalsunderlåtelse och lägga ned åtalet. De får i stället, sedan åtal väckts, vägas in vid domstolens bedömning i påföljdsfrågan.

2.6.4 Möjlighet för domstolen att meddela föreskrifter

Mitt förslag: Domstolen får möjlighet att i samband med en dom varigenom en ung lagöverträdare överlämnas till vård inom socialtjänsten enligt 31 kap. 1 § BrB föreskriva att den dömde skall biträda den skadelidande med visst arbete, som syftar till att avhjälpa den skada som har vållats genom brottet eller som annars framstår som lämpligt i belysning av brottets eller skadans art.

Promemorians förslag: Överensstämmer med mitt förslag.

Remissinstanserna: De allra flesta har tillstyrkt förslaget eller lämnat det utan erinran.

Skälen för mitt förslag: Som jag tidigare har varit inne på skall det även i fortsättningen höra till undantagen att lagöverträdare i åldersgruppen 15 till 18 år blir föremål för åtal och domstolsförfarande. I fråga om de ungdomar som ändå ställs inför domstol är det emellertid viktigt att ställa frågan i vad mån den unges förmåga och vilja att ställa till rätta bör kunna påverka påföljdsvalet i domstolen.

Enligt min mening finns det inte skäl att låta ökade krav på att ungdomar skall ställa till rätta efter brott ha något mer avgörande inflytande på frågan om påföljd i de fall som går till åtal och dom. När det gäller ungdomar är det i stället andra aspekter, främst behovet av stöd och hjälp från föräldrar, skola och de sociala myndigheterna, som i första hand bör styra påföljdsvalet.

Detta hindrar emellertid inte att man inom ramen för nuvarande principer för påföljdsbestämning undersöker i vad mån man kan göra de unga lagöverträdarna mer motiverade att ställa till rätta efter brott. Därvid knyter sig intresset främst till den möjlighet för domstolarna att i samband med meddelande av villkorlig dom eller skyddstillsyn även ålägga den dömde att utföra ett till brottet relaterat arbete som införts fr. o. m. den 1 januari 1988 (jfr prop. 1986/87:106). Skulle inte den möjligheten kunna utvidgas till att omfatta även sådana fall där domstolen enligt 31 kap. 1 § BrB överlämnar en ung lagöverträdare till vård inom socialtjänsten? För självfallet kan en reaktion på brottet som står i direkt samband med den vållade skadan ha ett pedagogiskt värde även i detta fall.

En invändning som kan riktas mot en sådan reform är att de sanktioner och möjligheter till omprövning som finns vid villkorlig dom och skyddstillsyn saknas när domstolen beslutar om överlämnande till vård inom socialtjänsten. Det förhållandet att någon omedelbar sanktion inte kommer

att finnas utgör enligt min uppfattning emellertid inte något avgörande hinder mot en bestämmelse i ämnet. En sådan föreskrift kan nämligen beaktas av socialnämnden i dess fortsatta arbete med den unge. I händelse av återfall i brott kan vidare en tidigare vägran från den unges sida att följa en föreskrift i viss mån få betydelse vid åklagarens och domstolens prövning i det nya målet. Den unge har alltså flera skäl att rätta sig efter de föreskrifter som meddelats.

Jag förordar mot denna bakgrund att en föreskriftsrätt för domstolen införs även vid överlämnande till vård inom socialtjänsten. Huvudregeln bör i likhet med vad som gäller vid villkorlig dom och skyddstillsyn vara att föreskriften skall ta sikte på att avhjälpa egendomsskador som har uppkommit genom brottet eller annan liknande brottslighet. Men föreskriften måste också kunna inriktas på annat arbete för målsägandens räkning som i belysning av brottets och skadans art framstår som lämpligt (jfr prop. 1986/87:106 s. 27 och 90).

Det bör betonas att det inte är socialnämnden som skall se till att arbetsuppgifterna genomförs utan det ansvaret ligger på den unge själv.

2.7 Underrättelse till vårdnadshavare

Mitt förslag: Om någon som inte fyllt 18 år misstänks för brott, skall vårdnadshavaren omedelbart underrättas. Underrättelse får dock underlåtas, om det finns särskilda skäl.

Promemorians förslag: Skall förhör hållas med barn som har fyllt 15 men ej 18 år i anledning av misstanke om brott på vilket fängelse kan följa, skall barnets vårdnadshavare underrättas om förhöret, om det inte finns särskilda skäl mot det.

Remissinstanserna: Promemorieförslaget tillstyrks eller lämnas utan erinran.

Skälen för mitt förslag: Då man införde bestämmelserna om utredning av brott av barn under 15 år infördes också en skyldighet att underrätta vårdnadshavaren om att en utredning inletts. I 13 § LUL föreskrivs sålunda att barnets vårdnadshavare i dessa fall omedelbart skall underrättas om att en utredning har inletts. Underrättelse får dock underlåtas, om det finns särskilda skäl. I lagstiftningsärendet angavs som exempel på fall där man kan underlåta att underrätta vårdnadshavaren den situationen att barnet bestämt motsätter sig det och undersökningsledaren bedömer att en underrättelse mer skulle kunna skada än hjälpa barnet (prop. 1983/84:187 s. 34).

Någon bestämmelse av motsvarande slag förekommer inte i fråga om utredningar av brott som har begåtts av ungdomar som fyllt 15 men inte 18 år (jfr JuU 1984/85:6).

Ungdomar tillbringar en stor del av sin tid utanför föräldrarnas eller andra fostrares direkta tillsyn. När ungdomar begår brott kommer det därför inte alltid till föräldrars kännedom, om inte den unge själv berättar om vad som hänt. Föräldrarna får givetvis vetskap om brottet, om de

sociala myndigheterna gör en utredning rörande den unges situation eller om åklagaren kallar vårdnadshavaren att närvara vid underrättelse om beslut om åtalsunderlåtelse. Detsamma gäller om domstol kallar vårdnadshavare att delta i huvudförhandling. Men insikten om att den unge har begått brott når dem då i ett förhållandevis sent skede.

Det är i första hand föräldrarna som har ansvaret för barns och ungdomars vård och fostran. Det framstår för mig närmast som en självklarhet att föräldrarna så snart som möjligt skall få veta om deras barn misstänks för brott. Det bör därför vara en huvudregel också i fråga om ungdomar i åldern 15–18 år att vårdnadshavaren underrättas om en brottsmisstanke. En sådan underrättelse bör för att fylla sitt syfte ske snabbt och omfatta även misstankar om brott av mindre allvarlig natur. Det är nämligen angeläget att man ingriper på ett tidigt stadium när en ung människa hamnat i riskzonen och det är i första hand föräldrarnas engagemang som då måste mobiliseras.

Det förslag som har lämnats i det föregående om att ungdomar genom egna insatser skall ställa till rätta efter brott ökar intresset av att föräldrarna engagerar sig. Den unge kan t. ex. behöva stöd i sina kontakter med målsäganden. Också för det föreslagna skötsamhetskravet är föräldrarnas stöd och hjälp betydelsefullt. I själva verket framstår det lika motiverat att underrätta vårdnadshavare vid brottsmisstanke mot ungdomar mellan 15 och 18 år som när brottsmisstanken riktar sig mot barn under 15 år.

När det gäller att avgränsa i vilka fall som underrättelse skall ske kan det hävdas att det är desto angelägnare att vårdnadshavaren får vetskap om brottsligheten, ju grövre denna är. Att dra en gräns utifrån den påföljd som kan komma i fråga för brottet är emellertid enligt min mening mindre lämpligt. Det är bättre att stämma i bäcken än i ån, dvs. innan den unges brottslighet har utvecklat sig allvarligt. Skall föräldrarna engageras, är det därför lämpligt att de får kännedom också om brottslighet av lindrigare art.

Jag har mot denna bakgrund kommit fram till att vårdnadshavaren i princip alltid skall underrättas så snart det föreligger misstanke om brott av någon som inte fyllt 18 år. Det finns emellertid situationer där en underrättelse uppenbarligen inte skulle fylla någon funktion och som därför bör undantas. Jag tänker då främst på det fallet att det rör sig om en förseelse av mycket bagatellartat slag där det framstår som självklart att rapportefterfigift skall meddelas. Där bör det räcka med polisens tillsägelse. Vidare bör, som framhållits i promemorian, underrättelse kunna underlåtas, om det undantagsvis kan antas att det skulle vara till större skada än nytta för den unge att vårdnadshavaren underrättas. Ett exempel är att det på grund av förhållandena i hemmet finns risk för att underrättelsen leder till kroppsbestraffning eller annan kränkande behandling av den unge (jfr 6 kap. 1 § föräldrabalken). Lagtexten bör utformas så att det blir möjligt att låta bli att underrätta vårdnadshavaren i sådana fall.

Jag vill, inte minst för de fall då underrättelse till föräldrarna underlåts, erinra om polisens skyldighet enligt 3 § polislagen (1984:387) att fortlöpande samarbeta med myndigheterna inom socialtjänsten och snarast underrätta dessa om förhållanden som bör föranleda någon åtgärd av dem.

En fråga som bör uppmärksammas är om en underrättelseskyldighet till

vårdnadshavaren kan tänkas komma i konflikt med det sekretesskydd som gäller för den enskilde enligt 9 kap. 17 § sekretesslagen (1980:100). Enligt 6 kap. 2 och 11 §§ föräldrabalken ansvarar vårdnadshavaren för barnets personliga förhållanden. Härav följer i och för sig att vårdnadshavaren i princip torde ha rätt att ta del av uppgifter som är sekretesskyddade i barnets intresse. Emellertid torde ungdomar beroende på ålder och mognad i vissa sammanhang kunna disponera över sekretessen själva (se prop. 1979/80:2 del A s. 330).

En föreskrift om en underrättelseskyldighet av det slag jag nu förordar får således anses innebära en reglering av utlämnande till enskild av uppgifter som i vissa situationer kan vara sekretessbelagda enligt 9 kap. 17 § sekretesslagen. För ett sådant undantag från sekretessen krävs lagstöd. Jag föreslår därför ett tillägg till den angivna bestämmelsen i sekretesslagen.

Avslutningsvis vill jag framhålla att underrättelsen skall syfta till att väcka vårdnadshavarens uppmärksamhet och få honom eller henne att engagera sig i den unges situation. Underrättelsen bör leda till att vårdnadshavaren tar reda på vad som har hänt, talar igenom saken med den unge och vid behov samverkar med de sociala myndigheterna så att lämpliga åtgärder för den unge kan vidtas. Jag vill emellertid understryka att ett bristande engagemang från vårdnadshavarens sida inte får leda till att den unge åtalas och ställs inför domstol, om det annars inte funnits anledning till det. Vårdnadshavarens förhållningssätt kan i stället få betydelse för socialtjänstens val av insatser till stöd för den unge.

2.8 Snabbare handläggning av mål mot unga

Mitt förslag: Måste åklagaren inhämta yttrande från socialnämnden i ett mål mot en underårig, skall nämnden yttra sig inom två veckor, om det inte är nödvändigt med längre tid på grund av ärendets beskaffenhet. Har yttrande inte avgetts inom fyra veckor, skall nämnden redovisa orsaken till dröjsmålet till åklagaren. Har domstolen begärt yttrande hos nämnden, skall yttrandet avges i sådan tid att huvudförhandling kan hållas inom de frister som normalt gäller i mål mot unga, alltså inom två veckor från åtals väckande.

Några särskilda frister för brottsutredningar mot unga införs inte nu. Avsikten är att intresset av snabbare utredningar skall beaktas genom förordningsändringar som bl. a. skall medverka till ett bättre samspel mellan polis och åklagare.

Inom ramen för en försöksverksamhet skall övervägas hur förfarandet kan påskyndas ytterligare, bl. a. genom förenklingar och ett mer utvecklat samarbete mellan myndigheterna.

Promemorians förslag: För socialnämndens yttrande föreslås en fyraveckorsfrist. Har yttrande inte avgetts inom den tiden, skall åklagaren ändå ta ställning till åtalsfrågan. I promemorian pekas också på möjlighe-

ten att låta sådana förundersökningar som leds av polisen och som inte avslutats inom viss tid automatiskt övertas av åklagaren.

Remissinstanserna: De flesta remissinstanser har inget att erinra mot promemorieförslaget om en fyraveckorsfrist för socialnämndens yttrande. Tankarna på att åklagaren skall ta över förundersökningar som inte slutförts inom viss tid har bemötts övervägande negativt.

Skälen för mitt förslag: Som jag sade inledningsvis är det mycket viktigt att samhällets reaktion mot en ung lagöverträdare kommer snabbt. På flera ställen i LUL betonas också vikten av ett snabbt förfarande. Likafullt är det ett faktum att det på sina håll dröjer oacceptabelt lång tid efter brottet innan ett beslut om vad som skall ske med den unge kan fattas.

Vad det närmare bestämt gäller är – och jag bortser här från de brott som endast föranleder ett bötesstraff genom ordningsbot eller strafföreläggande – att förkorta tiden mellan brottet och den tidpunkt då åklagaren kan fatta beslut i åtalsfrågan. Det beslutet måste i många fall föregås av två utredningar. Dels skall polisen göra en förundersökning rörande själva brottet. Dels skall de sociala myndigheterna göra en utredning om den unges personliga förhållanden som underlag för socialnämndens yttrande till åklagaren enligt 3 § LUL angående lämpliga åtgärder rörande den unge. Förundersökningen skall bedrivas skyndsamt, men den kan givetvis dra ut på tiden till följd av olika komplikationer. Inte sällan påbörjas den sociala utredningen först sedan förundersökningen är färdig. Den sociala utredningen kan försenas ytterligare t. ex. därför att yttrandet inte kan beslutas på tjänstemannanivå eller genom ordförandebeslut utan måste tas upp vid ett sammanträde med socialnämnden i kommunen.

Sedan åklagaren väl fått in all utredning, kan han i allmänhet avgöra åtalsfrågan utan dröjsmål. Väcks åtal, tar domstolen normalt upp målet inom viss kortare tid (jfr 12 § LUL). När man kommit så långt i kedjan, uppstår normalt inga större dröjsmål, såvida inte domstolen måste inhämta yttrande från socialnämnden.

När det gäller *förundersökningen* är jag liksom många remissinstanser kritisk mot de tankar som förts fram i promemorian, även om jag i och för sig kan hysa förståelse för syftet bakom dem. En frist för förundersökningen som är kopplad till ett hot om att polisen, om fristen inte hålls, fråntas ansvaret för sin uppgift att utreda brottet kan lätt leda till en stelbent ordning, där myndigheterna värnar om det egna reviret snarare än samarbetar. Dessutom är förundersökningarna av så starkt skiftande beskaffenhet att någon gemensam frist är svår att ställa upp.

Däremot är det enligt min mening lämpligt att polisen regelbundet ger åklagaren underlag för en bedömning av hur snabbt utredningarna framskrider. Det är också viktigt att eventuella dröjsmål följs upp både i det enskilda fallet och mer allmänt, t. ex. i samband med regelbundna samverkansträffar mellan polis och åklagare. Om de lagförslag som jag nu lägger fram antas, avser jag att för regeringen anmäla frågan om förordningsändringar för att få till stånd en sådan ordning.

När det gäller fristen för *socialnämndens yttrande till åklagaren* rådde redan vid LUL:s tillkomst enighet om att en längre tid än två veckor i allmänhet inte borde förekomma. I promemorian föreslås en frist om

normalt fyra veckor. Enligt min mening är en fristregel av värde inte minst för att markera och precisera lagstiftarens krav på snabb behandling. Fristen bör emellertid, i enlighet med vad som förutsattes redan vid LUL:s tillkomst, sättas till två veckor. I många fall kan yttrandet avges mycket snabbt och inte ens tvåveckorsfristen behöver tas i anspråk; jag vill i det sammanhanget peka på att det i de flesta fall är både möjligt och lämpligt att påbörja socialutredningen redan i samband med att förundersökningen mot den unge inleds. Men ibland kan utredningen vara så omfattande eller komplicerad att mer än två veckor behövs. Det måste därför finnas ett visst utrymme för att överskrida fristen. Jag vill emellertid understryka att detta får ske bara om det är påkallat med hänsyn till förhållandena i det enskilda fallet. I det sammanhanget kan det finnas skäl att peka på att det för åklagarens ställningstagande ofta inte behövs någon fullständig utredning. Det räcker många gånger med en utredning som drivits så långt att man från de sociala myndigheternas sida kan ange om man vidtagit eller avser att vidta någon åtgärd i fråga om den unge.

Längre tid än fyra veckor torde endast i yttersta undantagsfall vara nödvändig för att få fram ett yttrande från socialnämnden. Skulle denna tid någon gång behöva överskridas, är det rimligt att åklagaren underrättas om orsaken till dröjsmålet. En regel om detta bör införas.

Om åtal väcks, är *tingsrätten* i vissa fall nödsakad att själv inhämta yttrande från socialnämnden, om detta inte skett redan från åklagarens sida. Det är rimligt att nämnden även i dessa fall avger yttrande inom i princip samma tidsramar som gäller för yttrande till åklagaren. I det sammanhanget bör emellertid uppmärksammas tingsrättens skyldighet enligt 12 § LUL att hålla huvudförhandling inom två veckor från åtalets väckande. Det bör i princip åligga socialnämnden att avge sitt yttrande i sådan tid att tingsrätten kan hålla förhandlingen inom den stipulerade fristen. Självklart bör det finnas möjlighet för nämnden att få längre tid till sitt förfogande, om det är oundgängligen nödvändigt med hänsyn till förhållandena i det enskilda fallet. Nämnden bör emellertid i sådana fall ha skyldighet att underrätta domstolen om orsaken till dröjsmålet och utverka domstolens medgivande till förlängningen. Reglerna i 12 § LUL bör kompletteras i enlighet med det sagda.

Avsevärt viktigare än formella fristregler är dock enligt min mening att *utveckla samarbetet* mellan dem som deltar i arbetet med unga lagöverträdare. På flera håll i landet har redan etablerats ett gott samarbete som, efter vad jag förstår, medverkar till att ärendena klaras av snabbare och smidigare än på andra orter. Men också på många andra håll finns en insikt om problemen och en stark vilja att åstadkomma förbättringar.

I april 1987 hölls på justitiedepartementets initiativ ett seminarium med företrädare för olika myndigheter och organisationer om möjligheterna att åstadkomma ett snabbare förfarande i mål mot unga. Vid seminariet framkom en rad intressanta uppslag. Härefter gjorde företrädare för justitiedepartementet hösten 1987 ett antal studiebesök runt om i landet för att undersöka förutsättningarna att få i gång en *försöksverksamhet* med ett snabbare förfarande i mål mot unga. De orter som besöktes var Stockholm, Västerås, Köping, Göteborg, Malmö, Helsingborg, Sandviken, Gäv-

le, Boden och Luleå. Intresset riktades främst på utredningsförfarandet hos polisen, åklagarna och socialförvaltningen, liksom samarbetet mellan dessa myndigheter. Tanken på en försöksverksamhet fick allmänt ett positivt gensvar, och det framfördes många uppslag till förbättringar i olika hänseenden.

Det är enligt min mening angeläget att pröva olika möjligheter att åstadkomma ett snabbare förfarande i mål mot unga. Det kan därför vara lämpligt att man, vid sidan av de lagregler om snabbare handläggning som jag nyss föreslagit, även påbörjar en försöksverksamhet med det syftet. Till grund för en sådan försöksverksamhet skulle kunna läggas de tankegångar som förs fram i promemorian vid sidan av lagförslagen och de ideér och uppslag som fångats upp vid studiebesöken. Man bör kunna utgå från att ytterligare underlag kommer fram under försöksverksamhetens gång.

Det torde vara lämpligt att en försöksverksamhet sätts i gång samtidigt med att de nu föreslagna lagändringarna träder i kraft. Man kan då samtidigt utvärdera försöksverksamheten och den nya lagstiftningen. Verksamheten bör initieras på flera orter och inbegripa myndigheter som skiftar i storlek. Den bör syfta till att få till stånd snabba beslut i åtalsfrågan rörande lagöverträdare som inte fyllt 18 år och ge myndigheterna förhållandevis vida ramar för att uppnå detta. För att underlätta och förenkla samarbetet mellan myndigheterna bör man undersöka om det finns några författningsmässiga hinder som bör undanröjas.

Det är min avsikt att senare anmäla för regeringen de författningsförslag som bör genomföras för att en försöksverksamhet av skisserat slag skall kunna sättas igång. Till frågan om ett uppdrag åt BRÅ att följa försöksverksamheten och utvärdera den nya lagstiftningen återkommer jag redan i samband med att jag anmäler frågan om en proposition i förevarande lagstiftningsärende.

2.9 Kostnaderna för en reform

När det gäller *polisen* får förslagen framför allt betydelse på det sättet att det fordras kontakter med målsägandena i något flera fall än nu. Men redan de ändrade regler för handläggning av skadeståndsanspråk i anledning av brott som trädde i kraft den 1 februari 1988 (SFS 1987:6) ställer krav på tätare kontakter mellan polisen och målsägandena. Det är också en strävan från polisens sida att i större utsträckning ta personlig kontakt med dem som drabbats av brott. Den ytterligare ökning i det avseendet som kan bli följden av de nu framlagda förslagen torde bli begränsad och påverka själva brottsutredningen endast marginellt. Bl. a. skall uppgift om anmodan att avhjälpa skador tas in i förundersökningsprotokollet. Även förslaget om underrättelse till vårdnadshavare torde leda till ett visst merarbete. Redan i dag lämnas dock sådana underrättelser på vissa håll i landet. Det merarbete totalt sett för polisens del som blir följden av reformen torde vara förhållandevis obetydligt och bör kunna klaras av inom ramen för nuvarande resurser.

För *åklagarväsendet* torde man uppnå en viss arbetslättnad genom förslagen om utökade möjligheter att meddela åtalsunderlåtelse, om den

unge har vidtagit åtgärder för att gottgöra målsäganden, och av de nya möjligheterna att utfärda strafföreläggande. Detta kan emellertid komma att uppvägas genom de förslag om skärpta regler för delgivning av beslut om åtalsunderlåtelse som jag avser att anmäla för regeringen i ett senare sammanhang. Totalt sett torde den förslagna ordningen emellertid kunna genomföras inom ramen för befintliga resurser.

Domstolarnas arbetsbörda påverkas inte nämnvärt av förslagen.

Det är angeläget att reformen föregås av utbildning och information hos de berörda myndigheterna.

3 Ikraftträdande

De föreslagna lagändringarna bör träda i kraft den 1 juli 1988. Några särskilda övergångsbestämmelser torde inte behövas.

4 Upprättade lagförslag

I enlighet med vad jag nu har anfört har inom justitiedepartementet upprättats förslag till

1. lag om ändring i rättegångsbalken,
2. lag om ändring i brottsbalken,
3. lag om ändring i lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare och
4. lag om ändring i sekretesslagen (1980:100).

Förslagen bör fogas till protokollet i detta ärende som *bilaga 3* .

5 Specialmotivering

5.1 Förslaget till lag om ändring i rättegångsbalken

48 kap. 4 §

I paragrafen anges de generella begränsningar som gäller för åklagares rätt att utfärda strafföreläggande. Bestämmelsen anknyter till straffskalorna för brotten.

I 6 a § LUL föreslås nu en bestämmelse om att åklagare vid brott av underåriga i vissa fall skall kunna utfärda strafföreläggande utan hinder av de vanliga begränsningarna med hänsyn till straffskalan för brottet. En erinran om denna särbestämmelse har tagits in i ett nytt *andra stycke*.

5.2 Förslaget till lag om ändring i brottsbalken

31 kap. 1 §

Paragrafen reglerar möjligheterna att överlämna den som döms för brott till vård inom socialtjänsten. Enligt ett nytt *tredje stycke* skall domstol i samband med överlämnande till sådan vård kunna meddela föreskrift för den unge om skyldighet att biträda målsäganden med arbete som syftar till

att avhjälpa skador som har vållats genom brottet eller som annars framstår som lämpligt i belysning av brottets eller skadornas art. Den närmare bakgrunden till förslaget har redovisats i den allmänna motiveringen (avsnitt 2.6.4). Regeln har utformats efter mönster av vad som fr. o. m. den 1 januari 1988 gäller vid villkorlig dom och skyddstillsyn (jfr prop. 1986/87:106, JuU 32, rskr. 279, SFS 1987:761). I fråga om tillämpningen hänvisas till vad som anförts i det lagstiftningsärendet.

Det skall här bara påpekas att det självfallet inte är något som hindrar att domstolen i samband med att föreskrift meddelas även ådömer böter med stöd av andra stycket i förevarande paragraf.

5.3 Förslaget till lag om ändring i lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare (LUL)

1 §

Paragrafen innehåller de grundläggande reglerna om åtalsunderlåtelse i fråga om unga lagöverträdare.

I *första stycket* har den tidigare hänvisningen till att åtalsunderlåtelse enligt 1 § LUL kunde beslutas utöver vad som följde av reglerna i 20 kap. 7 § RB tagits bort. I den allmänna motiveringen har bakgrunden till ändringen beskrivits närmare (avsnitt 2.3). Ändringen innebär att LUL:s regler om åtalsunderlåtelse i fråga om åldersgruppen 15 till 18 år skall tillämpas i första hand och alltid före reglerna i RB.

En följd av förändringen blir bl. a. att åtalsunderlåtelse för bötesbrott kommer att meddelas med stöd av bestämmelserna i LUL i väsentligt större utsträckning än vad som nu är fallet. Detta innebär att övriga regler i LUL rörande förfarandet vid åtalsunderlåtelse blir tillämpliga även i bötesfallen. Det bör betonas att avsikten inte är att de sociala myndigheterna i ökad utsträckning skall belastas av framställningar om yttranden i dessa fall (jfr 3 § i LUL). Tillräckliga möjligheter att avstå från yttrande torde föreligga redan enligt gällande regler. Därvid bör särskilt pekas på att åtalsunderlåtelse i många fall torde kunna meddelas med stöd av bestämmelsen i tredje stycket om brott som har begåtts av okynne eller förhastande. I sådana fall har socialnämndens yttrande i allmänhet inte någon betydelse för åklagarens bedömning (jfr 3 § fjärde stycket 2 LUL).

I ett nytt *fjärde stycke* har tagits in en bestämmelse om att åklagaren vid bedömningen av om åtalsunderlåtelse kan meddelas skall beakta den unges vilja att ersätta målsäganden för skada eller på annat sätt avhjälpa eller begränsa skadan. När det gäller bakgrunden till förslaget hänvisas till vad som sägs i den allmänna motiveringen (avsnitt 2.6.3). Som framgår av lagtexten är det framför allt den unges *viljeinriktning* som åklagaren skall väga in vid sin bedömning. I vissa fall kan det vara tillräckligt att den unge har tagit kontakt med målsäganden och bett om ursäkt för sitt handlande eller på ett seriöst sätt diskuterat möjligheterna att ekonomiskt eller genom egna arbetsinsatser ersätta skadan. Det krävs alltså inte att ersättningen till målsäganden är betald eller att den unge reparerat skadan. Ett sådant krav skulle för övrigt motverka den eftersträvade snabbheten i förfarandet.

Huruvida den unge kompenserat målsäganden kan däremot ha betydelse för frågan om något viktigt enskilt intresse kräver att åtal skall väckas.

Det bör betonas att den omständigheten att den unge inte uttalat någon direkt vilja att ställa till rätta inte får medföra att han behandlas mer oförmånligt när det gäller åtalsfrågan än vad som normalt skulle komma i fråga. Att den unge inte vill avhjälpa skadan kan nämligen bero på faktorer som åklagaren inte känner till och som kan medföra att den unges inställning framstår som helt godtagbar.

Som en följd av att ett nytt stycke har skjutits in mellan nuvarande tredje och fjärde styckena har en smärre justering gjorts i *femte stycket*.

I *sjätte stycket*, som är nytt, har tagits in en erinran om möjligheterna att besluta om åtalsunderlåtelse enligt 20 kap. 7 § RB. Genom ändringen i första stycket kommer en tillämpning av RB:s regler i fråga först sedan det konstaterats att åtalsunderlåtelse inte kan beviljas enligt LUL.

Sjunde stycket motsvarar utan några ändringar nuvarande femte stycket.

3 §

Paragrafen behandlar socialnämndernas yttranden till åklagare i ärenden som rör unga lagöverträdare. I enlighet med vad som anförts i den allmänna motiveringen (avsnitt 2.8) föreslås i *tredje stycket* en ny reglering av inom vilken tid nämndens yttrande skall avges. I fråga om den närmare innebörden av de föreslagna reglerna hänvisas till den allmänna motiveringen.

För att den föreskrivna tidsfristen skall kunna iakttas torde det i många fall bli nödvändigt att befogenheten att yttra sig i större utsträckning än nu delegeras till socialnämndens ordförande eller till tjänstemän inom socialförvaltningen.

Överhuvudtaget bygger förslaget på tanken att yttrandena förenklas och inte beslutas på högre nivå än som krävs i det enskilda fallet.

5 §

I paragrafen regleras för närvarande förutsättningarna för att återkalla ett beslut om åtalsunderlåtelse.

I ett nytt *första stycke* har det föreslagna skötsamhetskravet skrivits in. Bakgrunden till förslaget har behandlats i den allmänna motiveringen (avsnitt 2.4).

Skötsamhetskravet knyts till beslut om åtalsunderlåtelse enligt 1 §. I kravet på att den unge skall iaktta skötsamhet ligger givetvis först och främst ett krav på att han skall avhålla sig från ytterligare brottslighet. I det samtal som åklagaren skall ha med den unge är det emellertid väsentligt att åklagaren också framhåller betydelsen av att den unge t. ex. fullföljer en påbörjad utbildning, sköter sitt arbete, genomgår en överenskommen behandlingsplan eller avhåller sig från drogmissbruk och att han pekar på de risker som finns om den unge inte följer dessa råd.

Det bör klart markeras för den unge att skötsamhetskravet är något som är knutet till beslutet om åtalsunderlåtelse. När åklagaren delger beslutet

om åtalsunderlåtelse kan det – förutom att han muntligt går igenom vad som gäller – vara lämpligt att han, efter mönster av vad som gäller för villkorlig dom, överlämnar en skriftlig erinran till den unge om vad skötsamhetskravet innebär. Det bör ankomma på riksåklagaren att i samråd med BRÅ utforma en lämplig blankett för detta.

I *andra stycket* har uttryckligen angetts att återfall i brott inom sex månader från beslutet om åtalsunderlåtelse skall beaktas särskilt när åklagaren prövar frågan om återkallelse. Bakgrunden till ändringen har tecknats i avsnitt 2.4. Det bör påpekas att den omständigheten att återfall i brott inom sex månader särskilt har framhållits i lagtexten givetvis inte innebär att den redan nu gällande möjligheten att beakta även senare återfall i brott inskränks.

6 a §

Paragrafen är ny. Bakgrunden till bestämmelsen har redovisats i den allmänna motiveringen (avsnitt 2.5.2).

I paragrafen regleras förutsättningarna för att åklagaren skall kunna utfärda strafföreläggande i stället för att väcka åtal för ett brott trots att detta inte är tillåtet enligt de vanliga reglerna i 48 kap. 4 § RB. Åklagaren kan med stöd av förevarande regel utfärda strafföreläggande oavsett om böter ingår i straffskalan eller ej och oavsett vilket maximistraff som är föreskrivet för brottet. Förutsättningen är att omständigheterna är sådana att, om åtal väckts, domstolen skulle ha kunnat döma till böter med stöd av allmänna straffnedsättningsgrunder eller enligt regeln i 33 kap. 4 § första stycket första meningen BrB.

Som har framhållits i den allmänna motiveringen torde bestämmelsen ha sitt främsta användningsområde vid enklare förmögenhetsbrott, där åklagaren har skäl att tro att påföljden skulle stanna vid böter vid en prövning i domstol. Åklagarens befogenhet att besluta om straffnedsättning gäller bara för ungdomar under 18 år, dvs. den ålderskategori som berörs av reglerna om åtalsunderlåtelse i LUL.

Riksåklagaren har möjlighet att ge åklagarna närmare föreskrifter om hur möjligheten att utfärda strafföreläggande enligt paragrafen skall användas.

6 b §

Paragrafen är ny. Bakgrunden till den har tecknats i den allmänna motiveringen (avsnitt 2.6.2).

I paragrafen anges förutsättningarna för att en polis skall kunna anmoda en underårig att genom egna insatser avhjälpa eller begränsa skador i anledning av brott. En förutsättning är att det rör sig om ungdomar som har eller kan antas ha fyllt 15 men inte 18 år. Vidare skall det föreligga ett direkt samband mellan skadan och vad den unge skall utföra. Bestämmelsen syftar inte till att ungdomar skall städa upp efter andras vandalisering eller reparera skador som de inte själva har åstadkommit. Polisens befogenheter att anmoda den unge att avhjälpa eller begränsa skador är alltså mer inskränkta än domstolens befogenheter enligt 27 kap. 5 § och 28 kap. 5 § BrB och förslaget till ändring i 31 kap. 1 § BrB.

Någon formell begränsning till egendomsskador har inte gjorts, även om det givetvis är sådana skador som i första hand är lämpliga för direkt avhjälpande åtgärder från den unges sida. Man kan emellertid även när det gäller *kroppsskador* tänka sig att den unge åtminstone kan hjälpa till för att *begränsa* skadan, t. ex. genom att medverka till att den skadade kommer under vård.

Enligt andra meningen är det en förutsättning för att anmodan skall få ske att det är *lämpligt med hänsyn till omständigheterna*. Om den unge själv skall genomföra en åtgärd för att avhjälpa skador som han vållat genom brott, måste det ligga inom hans förmåga att utföra åtgärden. Det kan därför aldrig bli fråga om att anmoda ungdomar att reparera eller ställa till rätta, om det för att åstadkomma ett acceptabelt resultat krävs särskilda fackkunskaper som den unge saknar. I sådana fall kan man också utgå från att målsäganden inte kommer att gå med på att den unge själv vidtar åtgärder för att ställa till rätta.

Typiskt sett torde de åtgärder som kan komma i fråga för en anmodan enligt förevarande paragraf vara knutna till sådana brott som stöld, snatteri, skadegörelse och åverkan. De åtgärder som kan komma i fråga kan t. ex. vara att hjälpa till att städa upp efter ett inbrott eller en vandalisering, att återställa tillgripen egendom, laga något som har brutits sönder eller rengöra något som har smutsats ner.

En typ av vandalisering som tyvärr inte är helt ovanlig är att ungdomar välter gravstenar. I ett sådant fall bör ungdomarna kunna anmodas att under ledning av personal från kyrkogårdsförvaltningen ställa i ordning efter brottet. På liknande sätt kan allmänna planteringar som har förstörts återställas under ledning av kommunal personal. Parkbänkar som har brutits sönder kan repareras.

När det gäller avlägsnande av klotter bör uppmärksammas att det – i enlighet med vad som sagts i den allmänna motiveringen – finns särskilda restriktioner i fråga om minderårigas hantering av lösningsmedel. Detta bör emellertid inte utesluta att ungdomar ändå kan anmodas att hjälpa till att avlägsna klotter i vissa fall. Dels bör de själva kunna ta bort sådant som går att avlägsna utan särskilda tekniska hjälpmedel, dels bör de även i övrigt kunna biträda yrkeskunnig personal vid borttagande av klotter.

En viktig fråga är sålunda i vilken utsträckning målsägande som är offentliga institutioner tar på sig att fungera som ett stöd för de ungdomar som vill göra rätt för sig. För att den unge skall kunna bidra med eget arbete för att ställa till rätta efter ett brott fordras inte bara att målsäganden bereder den unge tillfälle att göra det utan åtminstone ibland även att målsäganden själv i viss utsträckning engagerar sig i frågan. Den unge kan t. ex. behöva få tillträde till en viss lokal eller behöva ledning i arbetet. Man bör kunna utgå från att statliga och kommunala myndigheter, allmännyttiga företag och ideella organisationer som regel är positiva till den här typen av insatser.

I vissa fall kan det vara olämpligt att polisen lämnar en anmodan om att den unge omedelbart skall göra något för att ställa till rätta. Det kan vara fallet om den unge är uttröttad eller påverkad av något berusningsmedel vid gripandet. Om flera ungdomar misstänks för samma brott, måste

polisen beakta den osäkerhet som föreligger om den unge alls har gjort sig skyldig till straffbar medverkan. Föreligger tveksamhet på den punkten, bör polisen avstå från att uppmana den unge att vidta åtgärder för att avhjälpa skadan. Något som polisen särskilt måste väga in är risken för att målsäganden utsätter den unge för trakasserier.

För att en anmodan skall få göras, krävs enligt paragrafens andra mening i princip att *målsäganden har samtyckt* till detta. Från kravet på samtycke har undantag gjorts för det fallet att samtycke i det enskilda fallet är uppenbart obehövligt. Härmed avses den situationen att det står helt klart att målsäganden, om han hade tillfrågats, skulle ha lämnat sitt samtycke. Detta kan vara fallet när det gäller åtgärder som kan vidtas omedelbart på brottsplatsen och där det inte råder något tvivel om att den unge kan utföra åtgärderna på ett fullt godtagbart sätt, t. ex. att städa upp efter nedskräpning eller resa upp omkullvälta parkbänkar. Att återställa tillgripen egendom, t. ex. en cykel eller en kundvagn, en kortare sträcka är andra situationer där man inte normalt behöver kräva uttryckligt samtycke. Blir det fråga om åtgärder av mera komplicerad natur, måste man däremot räkna med att målsäganden kan ha synpunkter på om och hur åtgärden bör utföras. I sådana fall bör målsäganden alltid tillfrågas. Som påpekats i den allmänna motiveringen är det särskilt viktigt att ett uttryckligt samtycke inhämtas, om målsäganden är en privatperson och det föreligger någon som helst tvekan huruvida samtycke kommer att lämnas.

En målsägande kan många gånger känna obehag eller tvekan inför att ha någon kontakt med gärningsmannen. Detta måste respekteras. Likaså måste förståelse finnas för om målsäganden befarar att den unge inte kan klara av uppgiften på ett godtagbart sätt. Detta i förening med kravet på målsägandens samtycke medför att likartade brott ibland föranleder en anmodan och ibland inte. Detta är något som måste accepteras, men det får inte leda till att lika fall behandlas olika längre fram i förfarandet. För åklagarens bedömning är den unges vilja att ställa till rätta det avgörande.

6 c §

Paragrafen är ny. Bakgrunden till bestämmelsen har redovisats i den allmänna motiveringen (avsnitt 2.7).

Bestämmelsen innebär en skyldighet för polisen eller åklagaren att underrätta vårdnadshavaren, så snart någon som är mellan 15 och 18 år misstänks för brott. Närmare regler om hur ansvaret för underrättelserna skall fördelas avses bli meddelade i förordningsform.

Underrättelse får underlåtas, om det finns särskilda skäl. Som framhållits i den allmänna motiveringen avses härmed framför allt två fall. Det ena är att det rör sig om en förseelse av mycket bagatellartat slag där det framstår som självklart att rapporteftergift skall meddelas. Det andra fallet är att undersökningsledaren bedömer att en underrättelse mer skulle kunna skada än hjälpa den unge. I anslutning till det bör sägas att enbart den omständigheten att den unge motsätter sig att vårdnadshavaren underrättas inte utgör ett självständigt argument mot att underrättelse sker. Som ett tredje fall där underrättelse kan framstå som olämplig kan nämnas den situationen att vårdnadshavaren är misstänkt för delaktighet i brottet, jfr 5

kap. 1 § sekretesslagen (1980:100). En ytterligare situation kan vara att polisen känner till att vårdnadshavaren inte utövar den faktiska vårdnaden.

12 §

I paragrafens *andra stycke* som innehåller regler om frister för domstolens handläggning av mål mot ungdomar, föreslås endast språkliga ändringar. Av reglerna följer att mål mot den som är under 18 år i princip skall företas till huvudförhandling inom två veckor från det att åtal väckts.

Av skäl som redovisats i den allmänna motiveringen har i ett nytt *tredje stycke* tagits in en regel om att socialnämnden, om rätten begär yttrande beträffande den unge, skall yttra sig i sådan tid att förhandlingen kan hållas inom den i andra stycket stipulerade tiden. Självfallet kan det förekomma situationer där ärendets beskaffenhet är sådan att yttrande inte kan avges så snabbt. I sådana fall skall enligt andra meningen i tredje stycket socialnämnden ta kontakt med domstolen och begära anstånd med avgivande av yttrande. Härigenom etableras på ett naturligt sätt en kontakt mellan nämnden och domstolen i det aktuella ärendet.

5.4 Förslaget till lag om ändring i sekretesslagen (1980:100)

9 kap. 17 §

Den underrättelseskyldighet för polisen gentemot vårdnadshavare, som föreskrivs i 6 c § lagen med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare, innebär en reglering av utlämnande till enskild av uppgifter som kan vara sekretessbelagda enligt förevarande paragraf. En förutsättning för att undantag från sekretessen gentemot enskild skall få regleras i någon annan författning än sekretesslagen är att den lagen innehåller en hänvisning till undantagsbestämmelsen (se 2 kap. 2 § andra stycket tryckfrihetsförordningen och 1 kap. 2 § sekretesslagen). En hänvisning till den särskilda lagstiftningen om unga lagöverträdare har därför tagits in i ett nytt *tredje stycke*.

6 Hemställan

Jag hemställer att lagrådets yttrande inhämtas över förslagen till

1. lag om ändring i rättegångsbalken,
2. lag om ändring i brottsbalken,
3. lag om ändring i lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare och
4. lag om ändring i sekretesslagen (1980:100).

7 Beslut

Regeringen beslutar i enlighet med föredragandens hemställan.

Lagrådet

Utdrag ur protokoll vid sammanträde 1988-03-03

Närvarande: justitierådet Mannerfelt, regeringsrådet Palm, justitierådet Freyschuss.

Enligt protokoll vid regeringssammanträde den 11 februari 1988 har regeringen på hemställan av statsrådet Leijon beslutat inhämta lagrådets yttrande över förslag till

1. lag om ändring i rättegångsbalken,
2. lag om ändring i brottsbalken,
3. lag om ändring i lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare och
4. lag om ändring i sekretesslagen (1980:100).

Förslagen har inför lagrådet föredragits av departementsrådet Lars Eklycke.

Förslagen föranleder följande yttrande av *lagrådet:*

Lagförslagen föranleder inte någon erinran i annan mån än att det görs vissa påpekanden enligt följande.

Beträffande *31 kap. 1 § förslaget till lag om ändring i brottsbalken* fästes uppmärksamhet på att lagrådet nyligen i yttrande över ett annat förslag till ändring i brottsbalken föreslagit en ändrad lydelse av andra stycket i paragrafen.

I *6 a § lagen om ändring i lagen med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare* upptar remissförslaget en föreskrift, att åklagaren får, utan hinder av de begränsningar som gäller enligt 48 kap. 4 § första stycket första meningen rättegångsbalken, utfärda strafföreläggande för brott som begåtts av någon som ej fyllt arton år, om det kan antas att den underårige, om åtal väckts, skulle ha dömts endast till böter.

Den föreslagna paragrafen gör det helt klart att, när böter ingår i straffskalan, sådant straff får föreläggas även om maximistraffet är högre än fängelse sex månader. Men ytterligare framgår av specialmotiveringen att strafföreläggande skall få förekomma också om det kan antas att rätten, efter ett åtal, skulle ha dömt till böter med stöd av allmänna straffnedsättningsgrunder eller enligt regeln i 33 kap. 4 § första stycket första meningen BrB.

Det skall erkännas att den föreslagna lagtexten i och för sig täcker det sistnämnda fallet. Men detta inslag – som alltså skall ingå i åklagarens överväganden när han försöker förutsäga om rätten, i händelse av åtal, skulle hänföra aktuellt fall till den undantagskategori som åsyftas i 33 kap. 4 § – är så långtgående när det gäller departementschefens förtroende för åklagarnas profetiska förmåga att lagtextläsaren måste undra, om det verkligen är så lagstiftningen skall tolkas. För att klargöra att så är avsikten kan det vara till fördel om ett förtydligande tillägg till den föreslagna paragrafen görs. Tillägget bör i så fall ges en avfattning som kan relateras såväl till nuvarande uttryckssätt i 33 kap. 4 § BrB som till de tilltänkta nya formuleringarna i det ovan nämnda, av lagrådet tidigare granskade försla-

get till brottsbalksändringar (29 kap. 3 § andra stycket och 7 § första stycket).

Mot bakgrunden av det anförda kan, för att remissförslagets innebörd skall tydligt komma till uttryck, framföras följande utkast till en ny andra mening i 6 a § med följande formulering.

"Därvid får beaktas, om det är antagligt att rätten efter ett åtal skulle finna sådana omständigheter föreligga som enligt särskilda föreskrifter får föranleda att det utdöms lindrigare straff än vad som är föreskrivet för ifrågavarande brott."

Utdrag ur protokoll vid regeringssammanträde den 10 mars 1988

Närvarande: statsministern Carlsson, ordförande, och statsråden Feldt, Gustafsson, Leijon, Peterson, Gradin, Dahl, R. Carlsson, Johansson, Hulterström, Lindqvist, G. Andersson, Thalén

Föredragande: statsrådet Leijon

Proposition om åtgärder mot unga lagöverträdare

Föredraganden anmäler lagrådets yttrande (beslut om lagrådsremiss fattat vid regeringssammanträde den 11 februari 1988) över förslag till

1. lag om ändring i rättegångsbalken,
2. lag om ändring i brottsbalken,
3. lag om ändring i lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare och
4. lag om ändring i sekretesslagen (1980:100).

Föredraganden redogör för lagrådets yttrande och anför.

Lagrådet har i sak godtagit det remitterade förslaget men förordat att det i förtydligande syfte görs ett tillägg till den föreslagna 6 a § lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare (LUL).

Ett tillägg med den av lagrådet förordade innebörden bör enligt min mening göras. Dessutom bör vidtas ett par ändringar av redaktionell natur i förhållande till det remitterade förslaget. Bl. a. bör för tydlighets skull uttryckligen anges att skyldigheten för de brottsutredande organen – i praktiken i första hand polisen – att underrätta vårdnadshavare om att den som är under 18 år misstänks för brott (6 c § LUL) inträder vid skälig misstanke. Det kan i sammanhanget också påpekas att det i fråga om den som är under 15 år finns särskilda regler om underrättelseskyldighet vid brottsmisstanke i 13 § LUL.

Som jag förutskickade i lagrådsremissen avser jag att senare återkomma till frågan om man bör vidta ytterligare förändringar i påföljdssystemet för unga lagöverträdare, framför allt då frågan om det är lämpligt att införa någon form av samhällstjänst. Jag vill i detta sammanhang bara nämna att det inom justitiedepartementet pågår ett arbete med att ta fram underlag för ett ställningstagande från regeringens sida i denna del. Arbetet bedrivs med den inriktningen att ett sådant ställningstagande skall kunna ske under innevarande år.

Med hänvisning till det anförda hemställer jag att regeringen föreslår riksdagen att anta det av lagrådet granskade förslaget med vidtagna ändringar.

Regeringen ansluter sig till föredragandens överväganden och beslutar att genom proposition föreslå riksdagen att anta det förslag som föredraganden har lagt fram.

Sammanfattning av promemorian

Promemorian tar upp en rad olika förslag i fråga om behandlingen av unga lagöverträdare. Utgångspunkten för förslagen är att några mer genomgripande ändringar av reglerna i lagen (1964: 167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare (LUL) inte kan komma i fråga så länge det alltjämt pågår reformarbete som rör avgränsningen mellan socialtjänsten och kriminalvården när det gäller unga lagöverträdare. Förslagen bygger därför på de nuvarande principerna om att unga lagöverträdare i första hand skall överlämnas till vård inom socialtjänsten och endast i mycket begränsad utsträckning ställas inför domstol.

I promemorian föreslås att åklagaren, när han överväger frågan om åtalsunderlåtelse, i första hand skall tillämpa reglerna i LUL och först i andra hand de allmänna reglerna om åtalsunderlåtelse i 20 kap. RB. Det innebär bl. a. att åklagaren i större utsträckning än nu blir skyldig att delge den unge ett beslut om åtalsunderlåtelse vid ett personligt sammanträffande med denne. I promemorian föreslås vidare att åtalsunderlåtelse enligt 1 § LUL skall förenas med ett krav på att den unge lever skötsamt. Kravet skall gälla under en prövotid om sex månader. Vid återfall i brottslighet av allvarligare art under prövotiden skall beslutet om åtalsunderlåtelse kunna återkallas.

Det föreslås också att åklagare skall få samma möjlighet som domstolarna i dag har att vid brott av en ung lagöverträdare gå under den eljest gällande straffskalan för brottet. Åklagaren skall sålunda enligt förslaget kunna utfärda strafföreläggande i sådana fall även vid grövre brott än vad som normalt gäller, om det i det enskilda fallet finns skäl för straffnedsättning. Vidare föreslås att åklagare i vissa fall skall kunna kombinera åtalsunderlåtelse med böter på så sätt att åklagaren samtidigt med åtalsunderlåtelsen utfärdar ett strafföreläggande, som den unge föreläggs för omedelbart godkännande. Den nya regeln är avsedd att tillämpas på fall där de sociala myndigheterna vidtar åtgärder som är lämpliga för den unge men där det samtidigt krävs ett bötesstraff, t. ex. av hänsyn till allmän laglydnad.

Ökade krav ställs på att ungdomar som har vållat skador genom brott gottgör målsäganden genom egna arbetsinsatser eller på annat sätt. En polisman som griper en underårig eller medtar denne till förhör, misstänkt för brott som har vållat egendomsskada, får enligt förslaget rätt att anmoda den unge att genom egna insatser avhjälpa eller begränsa skadan. Åklagaren får uttryckliga möjligheter att vid sin bedömning av om åtal skall väckas eller ej väga in den underåriges vilja att ersätta målsäganden för skada eller på annat sätt gottgöra denne. Domstolen får, efter mönster av vad som fr. o. m. den 1 januari 1988 gäller i fråga om villkorlig dom och skyddstillsyn, möjlighet att i samband med en dom som innebär att en ung lagöverträdare överlämnas till vård inom socialtjänsten ålägga den unge att utföra ett arbete som är direkt relaterat till brottet och vars syfte är att avhjälpa den skada som har vållats genom brottet.

Olika möjligheter att åstadkomma en snabbare handläggning av mål som rör unga lagöverträdare övervägs i promemorian. När det gäller brottsut-

redningarna föreslås en skyldighet för polisen att överlämna ledningen av förundersökningen till åklagare om förundersökningen inte har kunnat slutföras inom två veckor efter det att den unge delgivits misstanke. En särskild tidsfrist föreslås för socialnämndernas yttranden till åklagare rörande frågan om åtal skall väckas eller ej. Fristen föreslås bli fyra veckor. Har inget yttrande inkommit inom den angivna tiden skall åklagaren omedelbart besluta i åtalsfrågan. Samtidigt föreslås att yttrandena förenklas.

Ökad vikt läggs vid att åklagaren muntligen underrättar den unge om beslut om åtalsunderlåtelse. Möjligheterna att delge sådana beslut skriftligen begränsas. Kraven på att vårdnadshavare är närvarande vid underrättelsen skärps. Socialnämnderna skall underrättas om tid och plats för underrättelsen och det förutsätts att en representant är närvarande om inte hinder möter. Slutligen föreslås att vårdnadshavare skall underrättas av polisen om ungdomar mellan 15 och 18 misstänks för brott. Undantag görs för brott med bara böter i straffskalan.

Promemorians lagförslag

1. Förslag till

Lag om ändring i rättegångsbalken

Härigenom föreskrivs att 48 kap. 4 § rättegångsbalken skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse *Föreslagen lydelse*

48 kap.
4 §[1]

Strafföreläggande får utfärdas beträffande brott, för vilket ej stadgas svårare straff än böter, och ej normerade böter, och beträffande brott, för vilket stadgas dagsböter eller fängelse i högst sex månader. Om dagsböter skall användas som påföljd för brottet, får dock strafföreläggande utfärdas endast när brottet ensamt eller tillsammans med annat sådant brott som nu har nämnts förskyller högst etthundra dagsböter.

Om strafföreläggande beträffande brott som har begåtts av någon som har fyllt femton men ej arton år finns särskilda bestämmelser.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1988.

[1] Senaste lydelse 1982:1123.

2. Förslag till

Lag om ändring i brottsbalken

Härigenom föreskrivs att 31 kap. 1 § brottsbalken skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse *Föreslagen lydelse*

31 kap.
1 §[1]

Kan den som är under tjugoett år och som begått brottslig gärning bli föremål för vård eller annan åtgärd enligt socialtjänstlagen (1980:620) eller lagen (1980:621) med särskilda bestämmelser om vård av unga får rätten överlämna åt socialnämnden att föranstalta om erforderlig *vård inom socialtjänsten*.

Om det anses påkallat för den dömdes tillrättaförande eller av hänsyn till allmän laglydnad, får jämte överlämnande till vård inom socialtjänsten dömas till dagsböter, högst etthundraåttio, vare sig böter har föreskrivits för brottet eller ej.

Om skada på egendom har uppkommit genom brottet och det bedöms vara ägnat att främja den dömdes anpassning i samhället, får rätten föreskriva att denne på tid och sätt som anges i domen skall biträda den skadelidande med visst arbete, som syftar till att avhjälpa eller begränsa skadan eller som annars i belysning av brottets och skadans art framstår som lämpligt. Sådan föreskrift får meddelas endast med den skadelidandes samtycke.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1988.

[1] Senaste lydelse 1985:397.

3. Förslag till lag

om ändring i lagen (1964:157) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare

Härigenom föreskrivs

dels att 1, 3 och 5 §§ lagen (1967:164) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare skall ha följande lydelse,

dels att i lagen skall införas tre nya paragrafer, 1 a §, 6 a § och 6 b § med följande lydelse.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
1 §[1]	
Om någon har begått ett brott innan han fyllt arton år, får åklagaren, *utöver vad som följer av 20 kap. 7 § rättegångsbalken,* besluta att underlåta åtal enligt följande bestämmelser (åtalsunderlåtelse).	Om någon har begått ett brott innan han fyllt arton år, får åklagaren besluta att underlåta åtal enligt följande bestämmelser (åtalsunderlåtelse).
Åtalsunderlåtelse får beslutas, om den underårige blir föremål för sådan åtgärd som anges nedan och det med skäl kan antas att därigenom vidtas vad som är lämpligast för den underårige: 1. vård eller annan åtgärd enligt socialtjänstlagen (1980:620), 2. vård eller annan åtgärd enligt lagen (1980:621) med särskilda bestämmelser om vård av unga, eller 3. annan åtgärd som innebär att den underårige får hjälp eller stöd. Åtalsunderlåtelse får också beslutas, om det är uppenbart att brottet har skett av okynne eller förhastande.	
	Vid bedömningen av om åtalsunderlåtelse skall meddelas skall utöver vad som följer av andra och tredje styckena beaktas den misstänktes vilja att ersätta målsäganden för genom brottet uppkommen skada eller på annat sätt gottgöra denne.
Åtalsunderlåtelse får *dock* inte beslutas, om något väsentligt allmänt eller enskilt intresse därigenom åsidosätts.	Åtalsunderlåtelse får inte beslutas, om något väsentligt allmänt eller enskilt intresse därigenom åsidosätts.
	Vid beslut om åtalsunderlåtelse får åklagaren, oavsett om böter har föreskrivits för brottet eller ej, samtidigt utfärda strafföreläggande för brottet om det är påkallat för den underåriges tillrättaförande eller av hänsyn till allmän laglydnad.
	Utöver vad som nu har sagts kan åtalsunderlåtelse meddelas enligt 20 kap. 7 § rättegångsbalken.

[1] Senaste lydelse 1985:398.

Nuvarande lydelse | *Föreslagen lydelse*

I fråga om åtalsunderlåtelse sedan åtal har väckts tillämpas 20 kap. 7 a § rättegångsbalken.

1 a §

Den som får åtalsunderlåtelse enligt 1 § skall vara underkastad en prövotid av sex månader från beslutet. Under prövotiden skall den underårige iaktta skötsamhet.

3 §[2]

Om det finns skälig anledning till åtalsunderlåtelse enligt denna lag, skall åklagaren innan han beslutar i ärendet inhämta yttrande från socialnämnden i den kommun som enligt socialtjänstlagen (1980:620) har ansvaret för den underårige. Yttrandet skall avse frågan om nämnden har vidtagit eller avser att vidta någon åtgärd beträffande den underårige och om en sådan åtgärd enligt nämndens mening är den lämpligaste för honom.

Nämndens yttrande skall, om åklagaren begär det eller nämnden finner det erforderligt, även innefatta redogörelse för den underåriges personliga utveckling samt hans vandel eller levnadsomständigheter i övrigt.

Det åligger nämnden *att avgiva* sitt yttrande skyndsamt.

Nämndens yttrande skall, om åklagaren begär det eller nämnden finner det erforderligt, även innefatta *en kortfattad* redogörelse för den underåriges personliga utveckling samt hans vandel eller levnadsomständigheter i övrigt.

Nämnden *skall avge* sitt yttrande skyndsamt *och senast inom fyra veckor från den dag då begäran om yttrande kom in till nämnden. Har yttrande inte kommit in till åklagaren inom den angivna tiden skall denne omedelbart besluta i åtalsfrågan.*

Åklagaren får utan att socalnämndens yttrande inhämtats besluta om åtalsunderlåtelse,

1. om brottet är ringa, eller
2. om det är uppenbart att förutsättningar för åtalsunderlåtelse föreligger.

Nämnden skall även utan samband med yttrande lämna åklagaren de upplysningar som denne begär i fråga om den underårige.

5 §[3]

Ett beslut om åtalsunderlåtelse får återkallas, om särskilda omständigheter föranleder det.

Ett beslut om åtalsunderlåtelse får återkallas, om särskilda omständigheter föranleder det. *Vid bedömningen av om återkallelse skall ske skall särskilt beaktas om den underårige under prövotid enligt 1 a § har gjort sig skyldig till ny brottslighet av allvarligt slag.*

[2] Senaste lydelse 1981:1286.
[3] Senaste lydelse 1985:14.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
	Om åklagaren återkallar ett beslut om åtalsunderlåtelse och väcker åtal skall han, om strafföreläggande som har utfärdats för samma brott har godkänts av den misstänkte, hos domstolen begära att strafföreläggandet undanröjs. Avgörs målet genom dom skall rätten i domen besluta om undanröjande.
	6 a §
	Åklagare får, utan hinder av de begränsningar som gäller enligt 48 kap. 4 § första stycket rättegångsbalken, utfärda strafföreläggande för ett brott som begåtts av någon som ej fyllt arton år, om omständigheterna är sådana att domstol kunnat döma till böter med tillämpning av 33 kap. 4 § första stycket första meningen brottsbalken.
	Riksåklagaren utfärdar föreskrifter om tillämpningen av denna bestämmelse.
	6 b §
	En polisman, som på grund av misstanke om brott griper någon som har fyllt femton men ej arton år på bar gärning eller flyende fot, får anmoda den unge att så snart som möjligt vidta åtgärder för att avhjälpa eller begränsa skada på egendom som brottet har medfört. Sådan anmodan får göras när det är lämpligt med hänsyn till omständigheterna och, om det inte är uppenbart obehövligt, sedan målsägandens samtycke inhämtats. Anmodan får också rikta sig mot den som medtas till förhör.
	Vid förhör får även förhörsledaren rikta en anmodan enligt första stycket till den unge om brottet har medfört skada på egendom och förutsättningarna för en anmodan även i övrigt är uppfyllda.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1988.

Lagrådsremissens lagförslag

1 Förslag till
Lag om ändring i rättegångsbalken

Härigenom föreskrivs att 48 kap. 4 § rättegångsbalken skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
	48 kap.
	4 §[1]
Strafföreläggande får utfärdas beträffande brott, för vilket ej stadgas svårare straff än böter, dock ej normerade böter, och beträffande brott, för vilket stadgas dagsböter eller fängelse i högst sex månader. Om dagsböter skall användas som påföljd för brottet, får dock strafföreläggande utfärdas endast när brottet ensamt eller tillsammans med annat sådant brott som nu har nämnts förskyller högst etthundra dagsböter.	
	Det finns särskilda bestämmelser om strafföreläggande för brott som har begåtts av någon som är under arton år.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1988.

[1] Senaste lydelse 1982:1123.

2 Förslag till Lag om ändring i brottsbalken

Härigenom föreskrivs att 31 kap. 1 § brottsbalken skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse | *Föreslagen lydelse*

31 kap.

1 §[1]

Kan den som är under tjugoett år och som begått brottslig gärning bli föremål för vård eller annan åtgärd enligt socialtjänstlagen (1980:620) eller lagen (1980:621) med särskilda bestämmelser om vård av unga får rätten överlämna åt socialnämnden att föranstalta om erforderlig *vård inom socialtjänsten*. Om det anses påkallat för den dömdes tillrättaförande eller av hänsyn till allmän laglydnad, får jämte överlämnande till vård inom socialtjänsten dömas till dagsböter, högst etthundraåttio, vare sig böter har föreskrivits för brottet eller ej.

Om skada på egendom har uppkommit genom brottet och det bedöms vara ägnat att främja den dömdes anpassning i samhället, får rätten, i samband med överlämnande enligt första stycket, föreskriva att den dömde på tid och sätt som anges i domen skall biträda den skadelidande med visst arbete, som syftar till att avhjälpa eller begränsa skadan eller som annars i belysning av brottets och skadans art framstår som lämpligt. Sådan föreskrift får meddelas endast med den skadelidandes samtycke.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1988.

[1] Senaste lydelse 1985:397.

3 Förslag till
Lag om ändring i lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare

Härigenom föreskrivs i fråga om lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare

dels att 1, 3, 5 och 12 §§ skall ha följande lydelse,

dels att i lagen skall införas tre nya paragrafer, 6 a, 6 b och 6 c §§, med följande lydelse.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
1 §[1]	
Om någon har begått ett brott innan han fyllt arton år, får åklagaren, *utöver vad som följer av 20 kap. 7 § rättegångsbalken*, besluta att underlåta åtal enligt *följande bestämmelser* (åtalsunderlåtelse).	Om någon har begått ett brott innan han fyllt arton år, får åklagaren besluta att underlåta åtal enligt *bestämmelserna i denna lag* (åtalsunderlåtelse).

Åtalsunderlåtelse får beslutas, om den underårige blir föremål för sådan åtgärd som anges nedan och det med skäl kan antas att därigenom vidtas vad som är lämpligast för den underårige:

1. vård eller annan åtgärd enligt socialtjänstlagen (1980:620),
2. vård eller annan åtgärd enligt lagen (1980:621) med särskilda bestämmelser om vård av unga, eller
3. annan åtgärd som innebär att den underårige får hjälp eller stöd.

Åtalsunderlåtelse får också beslutas, om det är uppenbart att brottet har skett av okynne eller förhastande.

	Vid bedömningen av om åtalsunderlåtelse skall meddelas skall åklagaren utöver vad som följer av andra och tredje styckena särskilt beakta den underåriges vilja att ersätta målsäganden för skada som uppkommit genom brottet eller att avhjälpa eller begränsa skadan.
Åtalsunderlåtelse får *dock* inte beslutas, om något väsentligt allmänt eller enskilt intresse därigenom åsidosätts.	Åtalsunderlåtelse får inte beslutas, om något väsentligt allmänt eller enskilt intresse därigenom åsidosätts.
	Utöver vad som nu har sagts kan åtalsunderlåtelse meddelas enligt 20 kap. 7 § rättegångsbalken.

I fråga om åtalsunderlåtelse sedan åtal har väckts tillämpas 20 kap. 7 a § rättegångsbalken.

3 §[2]

Om det finns skälig anledning till åtalsunderlåtelse enligt denna lag, skall åklagaren innan han beslutar i ärendet inhämta yttrande från socialnämnden i den kommun som enligt socialtjänstlagen (1980:620) har ansvaret för

[1] Senaste lydelse 1985:398.
[2] Senaste lydelse 1981:1286.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
den underårige. Yttrandet skall avse frågan om nämnden har vidtagit eller avser att vidta någon åtgärd beträffande den underårige och om en sådan åtgärd enligt nämndens mening är den lämpligaste för honom.	
Nämndens yttrande skall, om åklagaren begär det eller nämnden finner det erforderligt, även innefatta redogörelse för den underåriges personliga utveckling samt hans vandel och levnadsomständigheter i övrigt.	
Det åligger nämnden att avgiva sitt yttrande skyndsamt.	*Nämnden skall avge* sitt yttrande skyndsamt. *Yttrandet skall avges inom två veckor från den dag då begäran om yttrande kom in till nämnden, om inte längre tid är nödvändig med hänsyn till ärendets beskaffenhet. Har yttrande inte avgetts inom fyra veckor, skall åklagaren genast underrättas om orsaken till dröjsmålet.*
Åklagaren får utan att socialnämndens yttrande inhämtats besluta om åtalsunderlåtelse,	
1. om brottet är ringa, eller	
2. om det är uppenbart att förutsättningar för åtalsunderlåtelse föreligger.	
Nämnden skall även utan samband med yttrande lämna åklagaren de upplysningar som denne begär i fråga om den underårige.	
5 §[3]	
	Den som får åtalsunderlåtelse enligt 1 § skall iaktta skötsamhet.
Ett beslut om åtalsunderlåtelse får återkallas, om särskilda omständigheter föranleder det.	Ett beslut om åtalsunderlåtelse får återkallas, om särskilda omständigheter föranleder det. *Vid bedömningen av om återkallelse skall ske skall särskilt beaktas om den underårige har återfallit i brott inom sex månader från beslutet om åtalsunderlåtelse.*
6 a §	
	Åklagaren får, utan hinder av de begränsningar som gäller enligt 48 kap. 4 § första stycket första meningen rättegångsbalken, utfärda strafföreläggande för ett brott som begåtts av någon som ej fyllt arton år, om det kan antas att den unge, om åtal väckts, skulle ha dömts endast till böter.
6 b §	
	En polisman får anmoda den

[3] Senaste lydelse 1985:14.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
	som har eller kan antas ha fyllt femton men inte arton år att så snart som möjligt vidta åtgärder för att avhjälpa eller begränsa skada på grund av brott, om den unge erkänt brottet eller om det annars med hänsyn till omständigheterna är uppenbart att han begått brottet. Anmodan får dock ske endast om det är lämpligt med hänsyn till omständigheterna. Om det inte är uppenbart obehövligt, skall målsägandens samtycke inhämtas innan anmodan sker.
	6 c §
	Om någon som inte fyllt arton år misstänks för brott, skall vårdnadshavaren omedelbart underrättas, om det inte finns särskilda skäl mot det.
	12 §
Mål mot den som ej fyllt tjugoett år skall alltid behandlas skyndsamt.	
Väckes allmänt åtal mot den som *ej* fyllt *aderton* år för brott, för vilket är *stadgat* fängelse i mer än ett år, *skola, ändå att han ej är häktad,* de tidsfrister *iakttagas* som *äro* föreskrivna för *åtgärd* i mål vari den tilltalade är häktad. I stället för den tid *av* en vecka, som *i* 45 kap. 14 § rättegångsbalken är föreskriven för hållande av huvudförhandling, skall *dock* gälla en tid *av* två veckor.	*Väcks* allmänt åtal mot den som *inte* fyllt *arton* år för *ett* brott, för vilket är *föreskrivet* fängelse i mer än ett år, *skall* de tidsfrister *iakttas* som *är* föreskrivna för *åtgärder* i mål vari den tilltalade är häktad. I stället för den tid *om* en vecka, som *enligt* 45 kap. 14 § rättegångsbalken är föreskriven för hållande av huvudförhandling, skall gälla en tid *om* två veckor. *Inhämtar rätten yttrande från socialnämnden enligt 9 § tredje stycket, skall nämnden yttra sig inom sådan tid att rätten kan hålla huvudförhandling enligt reglerna i andra stycket. Om ärendets beskaffenhet föranleder det, får dock yttrandet med rättens medgivande avges senare.*

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1988.

4 Förslag till
Lag om ändring i sekretesslagen (1980:100)

Härigenom föreskrivs att 9 kap. 17 § sekretesslagen (1980:100)[1] skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
	9 kap.
	17 §
Sekretess gäller, om inte annat följer av 18 §, i	
1. utredning enligt bestämmelserna om förundersökning i brottmål,	
2. angelägenhet, som avser användning av tvångsmedel i sådant mål eller i annan verksamhet för att förebygga brott eller som avser sådan personalkontroll som enligt särskilda bestämmelser sker i fråga om tjänster av betydelse för rikets säkerhet,	
3. åklagarmyndighets, polismyndighets eller tullmyndighets verksamhet i övrigt för att förebygga, uppdaga, utreda eller beivra brott	
för uppgift om enskilds personliga eller ekonomiska förhållanden, om det kan antas att den enskilde eller någon honom närstående lider skada eller men om uppgiften röjs.	
Sekretess gäller i verksamhet, som avses i första stycket, för anmälan eller utsaga från enskild, om det kan antas att fara uppkommer för att någon utsätts för våld eller annat allvarligt men om uppgiften röjs.	
	Utan hinder av sekretessen får uppgift lämnas till enskild enligt vad som föreskrivs i den särskilda lagstiftningen om unga lagöverträdare.
I fråga om uppgift i allmän handling gäller sekretessen i högst sjuttio år.	

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1988.

[1] Lagen omtryckt 1988:9.

Innehåll

Propositionens huvudsakliga innehåll 1
Propositionens lagförslag 3
Utdrag av protokoll vid regeringssammanträde den 11 februari 1988 9
1 Inledning 9
2 Allmän motivering 11
2.1 Gällande rätt 11
2.2 Allmänna utgångspunkter 13
2.3 Vilka regler för åtalsunderlåtelse bör tillämpas i första hand? . 17
2.4 Krav på skötsamhet m. m. 18
2.5 Bötesstraff för unga lagöverträdare 20
2.5.1 Inledning 20
2.5.2 Vidgad befogenhet för åklagaren att utfärda strafföreföreläggande 21
2.5.3 Åtalsunderlåtelse och böter? 23
2.6 Ökade krav på att ställa till rätta efter brott 25
2.6.1 Inledning 25
2.6.2 Polisens roll 26
2.6.3 Åtalsunderlåtelse 29
2.6.4 Möjlighet för domstolen att meddela föreskrifter 31
2.7 Underrättelse till vårdnadshavare 32
2.8 Snabbare handläggning av mål mot unga 34
2.9 Kostnaderna för en reform 37
3 Ikraftträdande 38
4 Upprättade lagförslag 38
5 Specialmotivering 38
5.1 Förslaget till lag om ändring i rättegångsbalken 38
5.2 Förslaget till lag om ändring i brottsbalken 38
5.3 Förslaget till lag om ändring i lagen (1964: 167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare 39
5.4 Förslaget till lag om ändring i sekretesslagen (1980: 100) 44
6 Hemställan 44
7 Beslut 44
Lagrådets yttrande 45
Utdrag ur protokoll vid regeringssammanträde den 10 mars 1988 ... 47

Bilagor

Bilaga 1 Sammanfattning av promemorian 48
Bilaga 2 Promemorians lagförslag 50
Bilaga 3 Lagrådsremissens lagförslag 55

Norstedts Tryckeri, Stockholm 1988